

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી લેખકોનાં સંગ્રહ

૧૨૦૬

નિલકંઠ કવિતા

મુધારાની શાખા વિસ્તાર પામવા સારૂ
રમી, છપાવી પ્રસિધ્ધ કરનાર
ઈડરના કવી
નિલકંઠ જીવતરામ (ઔદીચ્ય).

દોહરો.

ગીતી સત્ય પ્રકાશથી, રજો વિભિર અમ્ભાન;
સત શુદ્ધ લાગે સૂચવા, મુગ્ધાનિ આય બળવાન.

અમદાવાદમાં

આડિયામાં અમરતલાલના મહાદેવમાં પોતાના
હિતેચ્છુ પ્રેસમાં મહેતાજી પિતાંબરદાસ
ત્રિભાવનદાસે છાપી.

સન ૧૮૭૮—સંવત ૧૯૩૪

ક્રીંમત ૦-૬-૦

૧૨૭૨

આ ચોપડી કાયદા મુજબ રજીસ્ટર કરાવીએ માટે
ગ્રંથ કર્તાની રજા શીવાય છાપનાર, છપા-
વનાર શીક્ષાને પાત્ર થયે.

પ્રસ્તાવના.

અત્રેના સ્વર્ગવાશી માહારાજ જીવાનસીંહજીની વખતમાં સુધારાના ખરા બપોર ઇંદરમાં તપતા હતા, તે વખત એ કવિતા બનાવવાનો અભ્યાસ શરૂ કરેલો. તે આજ સુધીમાં જાત્રી રહેતાં મંથિર કૃપાએ મારી ઉઝેદ ખર આવીછે. અને હજી જાત્રી રાખ્યો છે તો તેમાં સુધારો થવાની આશા રાખું છું.

માહારાજ જીવાનસીંહજીને કવિતાનો શોખ હતો તેથી કવી દલપતરામને સત્કાર પૂર્વક બોલાવી તેમની કવિતાથી રંજન થઈ વર્ષાસન બાંધી આપ્યું તથા અમદાવાદથી મી. બજગોવીંદ હરજીવનને બોલાવી છાપખાનું મંગાવી તેમના સ્વાધીન કરી એક વર્તમાન પત્ર કાઢ્યું. તેમાં મી. બજગોવીંદ કવિતાઓ છાપતા તથા યોગ્ય પ્રસંગે રૂબરૂમાં પણ માહારાજ સાહેબને રંજન કરતા હતા. આ સુત્રમાણસથી મારે મીત્રતા થઈ અને કવિતાના અભ્યાસમાં વધારો થવાનું સાધન મળ્યું તેથી તેક સાહેબનો ઊપકાર બુલાય એમ નથી.

આ વખતમાં અત્રે સુધારાનો અસ્ત થયેલો જો

ઈ કેટલાક સુત માણસોએ તેનો ઉદય થાય એવા પ્રયત્ન રચવા મહેનત કરી-પણ પ્રમંચી અમલદારોની અનિ-તીથી સર્વ ભય રાખવા લાગ્યા, ગયા માર્ય મહીનામાં મેં રાજ્ય પ્રપંચ દુઃખ દર્શક નાટક છપાવી બાહાર પાડ્યું તે વીથિ પણ મને સુધારામાં ઉત્તેજન મળ્યું એવી આશા હતી. પણ અહીંના ઇન્ચાર્જ રા. બા. બોહરામજીએ કેટલીક હરકત કરવાથી મારી ઉમ્મદ ભંગ થઈ ગઈ, તેા પણ દેશ હિત કરવામાં કોઈ દુઃખ થયું તેા તે મનમાં લાવ્યું નહીં એ વિચારથી આ બીજું પુસ્તક આર્ય ભાઈ એાની શેવામાં રજુ કર્યું છે. તેમાં વીથિ કરીને સુધારા ને ઉત્તેજન મળે અને કુધારાનો નાશ થાય એવી બાબતો નાખવામાં આવી છે.

કેટલાક મુરખ માણસો કવિતા એટલે શું એ સમજતા નથી. તેઓ એમ જાણે છે કે ભાટ ચારણો ને ગીતો કહી ભીક્ષા વૃત્તી કરે છે તેમ કરવાનેજ કવિતા ઉપચો ગી છે. પણ નેપુર જોઈપુર આદિક મોટા રાજાઓ તથા શ્રીમંતોએ કવિતાની ખુબીના અંશે કીધા છે તે વાંચવાથી તેમાં સાતા શીવાય બીજાને માણમ પડતી નથી. વળી કેટલાક મીઠ્યાભીમાની ભાટો વગેરે કહે છે કે ને હિંદુસ્તાની ભાષામાં હોય તેજ કવિતા કહેવાય કારણ કે ગુજરાતીમાં તેા તરત સમજી શકાય છે માટે તેતા કવિતા કહેવા

ય નહીં. હવે આ તેમનું જોભલું કેલું કેવાય? ગુજરાતી ભાષાની કવિતાને હિંદુસ્તાની ભાષા બાલુવારને ખતાવી શું તો તેમાં તે સમજશે નહીં અને ગુજરાતી હિંદુસ્તાનીમાં સમજશે નહીં. વળી અંગ્રેજી કવીતા તે બંનેમાં થાં એકે સમજશે નહીં તેમજ અંગ્રેજ એ બંને ભાષા સમજશે નહીં તો આ ઊપરથી એમ સીધું થાયછે કે દરેક માણસને જોતાજી ભાષાનીજ કવીતા પ્રીય લાગેછે. અમે ઉપરનું જોભલું એ નહીં આપડયાનાં ફાંફાંછે.

આ વખતમાં દેશ ઉભતી કરનાર સુધારાનો ઉદ્યમ થોડો ઘણો સર્વ સ્થળે થયોછે તથા સન્જનોનાં મન પ્રકાશિત થાયછે. પણ તેઓ લાંચ લેવી, છીનાળાં કરવાં, દગા કરવા, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ ને અવળા રસ્તે વાપરવા એમાં પાપ ગણતા નથી અને ગમે તે ધર્મની કુંડી બાંધી અળગણ પાણી પીતાં પાપ સમજેછે તેવા માણસો સુધારાને દ્વેશભાવે જોયછે. સુધારાની મશ્કરી કરેછે અને મીઠ્યા ધર્માભીમાનમાં કુલી જાયછે. પણ જ્યાં સુધારાનો ઉદ્યમ થયો કે તેમના હાથે કરેલાં કાળાં કર્મ તેમને મોહિતે ધસાયાથી અંધ ખુલ્લાઓમાં પેશી ગુપ્ત છુપાવતા કરેછે, તેઓ એક આગીઆ જેવા સુધારાના તેજમાં ઝાંખાથઈ જાયછે. અને મીઠ્યાભીમાનનાં કાળાં કર્મનાં કાળાં ફળ ભોગવી છેવટ નર્કમાં જાયછે. અને સુધારા

૨૧ કે જે સત્યનો સાથીછે તેને કાંઈ પણ દાગ લાગતો નથી, તેતો સદાય પ્રકાશમાન રહેછે.

આ પુસ્તકમાં મારા અભ્યાસ મુજબ ગતી વાપરી છે માટે કાંઈ પણ દોષ માલુમ પડેતો ક્ષમાકરી મને ખતાવવો જોઈએ કે બીજીવાર તે સુધારવામાં આવે. પુસ્તક છપાવતાં પૃષ્ઠ સુધારવામાં કેટલીક અડચણ નડવાથી બુલો રહી હશે. તેનું શુધ્ધી પત્રક પાછળ આપ્યુંછે તેથી જોઈ લેવું. એજ વીનંતી તા. ૧ નવંબર સન. ૧૯૭૮.

અનુક્રમણિકા.

વિષય	પૃષ્ઠ
ગણપતીની સ્તુતી	૧
માહાદેવની સ્તુતી	૨
દેવીની સ્તુતી	૨
સુધારે ધારવા વિશે	૩
સુધારાથી થતો આનંદ	૪
મીઠ્યાભિમાન તથા સ્વતંત્રતા રાખવા વિશે	૬
પાપી જીવને શીક્ષા	૧૧
રૂઢીચીનાં બંધન	૧૩
સારું કામ કરતાં દુનિઆના બોલ્યા ઉપર જોવું નહીં	૧૫
દેશીચીને વિનંતી	૧૬
વ્યભિચાર નિષેધ	૧૭
વ્યભિચારી સ્ત્રી વિશે	૨૪
કુસંગ તજવા વિશે	૨૫
કૃષ્ટ વિશે	૨૬
ધનવાને ઈશ્વર ભજવા વિશે	૨૭
સંદગુણોનું સુખ	૨૮
શુરખ મનને ઉપદેશ પદ ૧ છું	૨૮
પદ ૨ જી	૨૯

એક દેશી રાજ્યમાં ગરીબ ખેડૂતોના પેાકાર ..	૩૦
મદાંધી મનને શીક્ષા	૩૭
શિયળ વિશે	૩૭
દ્વીરૂપ ગતાગત	૩૮
કુળવાનો વિશે	૩૮
દીકરીયાનું કેહેવું	૩૯
સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવા વિશે	૪૨
દેશીઓને વિનંતી	૪૩
ઊછરતા વિદ્વાનોને વિનંતી	૪૪
ચાર નીતીનાં ચાર કુળ	૪૭
સુધારો ધારણ કરી વહેમને દુર દરવા વીથે	૪૭
સુધારા વીથે	૪૭
દુરાગ્રહ તજવા વીથે	૫૪
અધીકાર મદ વિશે	૫૪
સુધારકોને શીક્ષા	૫૮
સુધારકોને સુચના	૫૯
પ્રેસ તથા વર્તમાન પત્ર વિશે	૬૧
જેમની જડ જ્ઞોતિષ	૬૨
અંદનમાં સર્પો અથવા રાજ્ય આંગી પ્રપંચીઓ ..	૬૫
સુધારકોને સુચના	૬૬
ધર્મર પ્રાર્થના	૭૧
જેમરૂપી દુઃખની અણી હરવા વીથે ધર્મર પ્રાર્થના ..	૭૨
ધર્મર શક્તી સ્તુતી	૭૪

નિલકંઠ કવિતા*

મંમળા ચરણ.

ગણપત્રિની સ્તુતી.

હોહરો.

ગણપતિ રિક્ષી સિક્ષિપતિ, મહામનોહર રૂપ;

પ્રણામ કરિને પ્રીતધા, આર્ણ વિદ્યાનો કૂપ. ૧

સવૈઓ.

દેવિ તનુ ગજ આનન દૈવ સુકાર્ય વિશે શુભ નામ તમારું,
વેશ વિચીત્ર ચરીત્ર રૂંડું શુભતાં જન કલ્મષને હરનારું;
સૂ વર દાયક શક્તિ રૂડી નિકટ વસતી રિધ સિક્ષજ આરું,
મંદ મતી કવિતા કરતાં ગતિવાન થવા શુભ નામ ઉચારું. ૧

હોહરો.

દાતા દે વર દીનને, શુભ કામો કરું રોજ,
વીક્ષન નડતાં સત્યને, હણજો પ્રપંચ રોજ. ૧

મહાદેવની સ્તુતી.

માલિનિ છંદ.

પરમ જગતપીતા, દેવના દેવ દાતા,
 નિધિ રૂપ ભવમાંહી, ભકતને સદ્યત્રાતા;
 જનમ રહિત વેદે, વર્ણ્યો તૂજને છે,
 જુગમય ભરપૂરો, તે અમાયા લહે છે. ૧
 પશુપતિ દિનનાથા, અર્જુન ઓચાં પ્રીતે,
 ગતિ હિન મિત ધારું, દેશના સત્ય હીતે;
 શુભ વર દર્શ સ્વામી, જર્જિ કૂડી સુધારો,
 અનુપમ નિજ શક્તી, શારદાને વધારો. ૨
 સુરસ હૃદય ભેદે, દેશિઆ દિલ જામે,
 વિમળ કર હું વાણી, સર્વકો સુખ પામે;
 રતિભર ગતિ વીના, હું રહું મોઢિ હામે.
 વણ વિધન પ્રજા પું, સિદ્ધિ દેજે સુકામે. ૩

દેવીની સ્તુતી.

ગીતી છંદ.

સાચી શક્તી સુખદં, નમન કરું આદ્ય હું તને માતા,
 કિંકર રહામું જો પું, તાપ શમાવી કર ઝટ સુખ શાતા. ૧
 શૌર્ય દેશ કળિકાળે, યથોચ નીર્ભય અતીશ અસ્તાન;
 તૂજ નિયમેથી કેં કેં, સત્ય પ્રકાસે અને નિતીમાન. ૨

યુધ કવિ શાસ્ત્રી સાની, ચળકે તુજ વરયા તેજ ભરપૂરા;
 સુદેશ શોભા પામે, થાય છે બહુ અનીતિના ચૂરા. ૪
 ભક્તોને વરદાયની, વિધન હરણ તારણી ભવાખીને,
 દેવ મુની ગુણ ગાતા, કહું અસ્પમતીજ શું વધારીને. ૩
 હું ભિક્ષુક તુજ બાળક, જગત માત યોગ્ય છેજ તું દાતા,
 ક્રીં કરતા હૃદયે રહી અસ્પ મતીને કર તુજ ગુણ સાતા. ૫
 અસંખ્ય અપરાધોને, સમાવ કરિ કર ક્ષમા બ્રહ્મી દાસ,
 તુજ ખિરદે બાલકની, બાંહ્ય ગ્રહી પૂરજો સદા આશ. ૬

સુધારો ધારવા વિષે.

ગરબી.

બોલોને માવા, મારા સમ બોલોને માવા. એ દેશી.
 ધારોરે ધારો, સુધારો ધારોરે ધારો,
 દરિદ્રી કદી આવવા સુખ વારો, સુધારો. ટેક.
 કુધારાથી કબૂત ઘણાં વેઠ્યાં,
 હજી નથી તેહ નીચાં બેઠાં. સુધારો ૧
 વખત ફરી આવો તો નહિ આવે,
 તજો તજો સુસ્તી અતી તાવે. સુધારો ૨
 ધણા દીન કબૂત સઘાં સર્વે;
 હવે સહો કેમ જીવે. સુધારો ૩

વિદ્યા વીના જરથી તજો સુખો,
 જરાભીમાનીનાં લહી દુઃખો. સુધારો ૪
 નીતી, જૂઠ પીડથી પોકારો,
 ચઢો પ્રજા આશ ધરી ંહારો. સુધારો ૫
 બનો નીતી થર હવે સાચા,
 દબાવીને ંહેમતણી વાચા. સુધારો ૬
 રહ્યા જડ તાન વિના વિદ્યા,
 સાધી જીઝટ સુધારક નીંદ્યા. સુધારો ૭
 ખરે ભીત કરિયે નહીં એવું,
 એમાં ફૂડં કર્મ દીસે કેવું. સુધારો ૮
 કહે નીલકંઠ સમય સાધી,
 ધરો હામ ંહેમ લીચો ખાંધી. સુધારો ૯

સુધારાથી થતો આનંદ.

સાખિયો.

આનંદ કરીયે આજ, ચાલો આનંદ કરીયે.
 સ્તવિયે સહુ જગરાજ, ચાલો આનંદ કરીયે;
 ંહેમ અનીતી દેશમાં, ંહેતીતી બરપૂર;
 પીતાં આર્યજનો તણાં, ગયાં સન્મતિ સાચું થર,
 ચાલો આનંદ કરીયે. આનંદ ૧

કિરણ સુધારાનું પ્રબળ, દરસાવ્યું જગ દીશ;
જવાન ઊછરતા જમીને, ફાટે ફેલી જનોનાં શીશ,
ચાલો આનંદ. આનંદ ૨

અંધકાર અળતો યથો, પ્રસન્ન પૂરણ તેજ,
સર્વે લાગ્યું સુજવા, કપાળુની કપા થૈ એજ;
ચાલો આનંદ. આનંદ ૩

અનેક યંત્રો આદર્શી, ટોંગ જંત્ર સૌ નાશ,
જય જયકાર અવાજ તો, શુભ્ર કાન હવે ચોપાસ;
ચાલો આનંદ. આનંદ ૪

વિદ્યા હિંદુસ્તાનથી, રીસાઈ ગત પરદેશ;
શૂર સુધારો લાવિયો, જીઓ યૌવન બાળાવેશ;
ચાલો આનંદ; આનંદ. ૫

આહા આ દીવસો ખરે, સ્વપ્નામાંહિ અજાણ,
નજરે દેખી રીઝિયે, કલ્પ માણસનું નહી જાણ;
ચાલો આનંદ, કરીયે. આનંદ. ૬

મીત્ર મળો સૌ એકઠા, ભરિને સત્તન સમાજ,
ધંધરચુલુ ગાયન કરો, જીઓ રાખીછો એણે સાજ;
ચાલો આનંદ. આનંદ. ૭

મીથ્યાભિમાન તજી અંને સ્વતંત્રતા રાખવા વિશે.

શાફુલ વીકીટીત છંદ.

ગાંભીર આજ કુર્ગર્વ સર્વસ્થળમાં, યાચે કુડા કેરરે;
લાંબે તેયિ કરી સુદેશ, રચના સંભાળ વીના ખરે;
સાચા શૌર્યવિના રહી મમતમાં, હેરાન યે આખરે;
સાકરસ્વાદ સ્વતંત્રતા નવ લહી, આશ્ચર્ય થોડું નરે!! ૧
જનરી ગર્વ ધરી મતી કુડકરી, પામ્યા ધણી ક્ષીણતા;
અંગ્રેજો રૂપિ પુર્વજો ખહુ, શુરા દેખોજ નીપૂણતા;

૧ આ વખતમાં વ્યભિચારાભિમાન ખહુજ વધીગ-
ચેલો જોવામાં આવેછે, એનાથી આપણા આર્યભાઈઓ
છેક ખરાબ અવસ્થાને પોચાછે. કોઈ વધારે શ્રીમંત
થયો તો જેમ વધારે પાતરોને રાખશે તેમ સાંકડું સ-
મજશે. કોઈ મોહોટો અધિકારી હશે તો તે વ્યભિચાર સાં-
ચાચને કોરે મુકશે, વીદ્વાનમાં ખપતા હશે તો તે પણુ આ-
શ્ચક માથુકળી પ્રીતીઓમાં પડશે. આ વ્યભિચારનો ગર્વ
એટલોતો છે કે, પતિવૃતા સ્ત્રી કોઈ પાસે ન જતી હોય તે
વીશે વૃત્ત ભંગ કરવા શામદાન ભેદ દંડ આદીક ઉપાયો
કામે લગાવવા સારો કહેવાતા માણસો પ્રયત્ન કરેછે
અને એવી સ્ત્રીને વ્રત ભંગ કરી પોતે એટલાતો ખુશી
ચાયછે કે જાણે તેમણે કોઈ માહાભારત કામ કર્યું. આ
વાત થોડી દીલગીરી ભરેલી નથી!!! કોઈ વ્યભિચાર સાં

એઓમાં વ્યભિચાર હાલ સમતો નેં ચાલતો લેશરે;
એ ગર્વેયિ નકા તમે કિરતિને ચોડીદિધી મંશેરે. ૨

બાવા થઈ જાયછે, કોઈ હામ દામ અને હામ અરાખ કરે
છે. એવી રીતે અનેક કુર્મો વ્યભિચારથી અનેછે તે ઉપર
વીદ્વાનોએ કહ્યુંછે કે,

શ્લોક. દર્શનાત્ હરતે ચીત્તં, સ્પર્શનાત્ હરતે વ્રજં;
સંભોગે હરતે વીર્યં, નારી પ્રત્યક્ષ રાક્ષશી॥૧॥

અર્થ—દેખવાથી ચીત્તને હરે, સ્પર્શ કરવા-
થી બળહરે, અને સંભોગ કરવાથી વીર્યને હરે; માટે
નારીછે તે પ્રત્યક્ષ રાક્ષસીનું રૂપછે. હવે વિચાર કરો કે
જગતમાં સ્ત્રીછે તે રત્નની ખાણ કહેવાયછે; નળ, હ-
રીશ્વંદ્ર, ભોજ, વીક્રમ, રામચંદ્ર આદિક રત્નો સ્ત્રીથી
ઉત્પન્ન થયાંછે, ત્યારે તેને રાક્ષશી શી રીતે કહેવી? પણ
આપણા આર્યભાઈઓએજ એ શ્લોક લખવાની જરૂર
પાડીછે. સુંદરસ્ત્રીને દેખી મન નહી બગાડે, પાસે ખેસ-
વાથી વ્યાકુળ નહી થાય, અને એકાંત હોય તો પતી-
વૃતાથી જોર જીલમે વ્યભિચાર નહી કરે એવા પુરૂષ આ
વખતમાં ઘણા થોડા દેખવામાં આવેછે. અને વ્યભિ-
ચાર નકરે એવો નામરદ કહેવાય, નર ભમરનેતો વ્યભિ-
ચારની શીકર નહી, આવા દુષ્ટ વિચારના લોકો અસંખ્ય
દીકામાં આવેછે, પછી કહેકે શૈર્ય હીન કીણતા કેમ ન
હોય? જીઓ કે માણસના શરીરનું મુખ્યબળ વીર્યછે,
હાલમાં પુરવીઆ લોકો વ્યભિચાર નથી કરતા તો તેઓ
કેવા બળવાન હોયછે. વળી આપણા પૂર્વજો રૂપી વગેરે

૧. બીજાને ગર્વહિણો ધણોજ, કનડે તે સાત રૂઠીતણો.

હતા તેઓપણ હાલ મુજબ વ્યભીચાર કરતા નહોતા, પોતાની સ્ત્રીને પણ સમય પ્રમાણે રૂપદાન આપતા હતા. તેઓ શરીરે તેજસ્વી, થરા, ખજવાન, વિદ્વાન અને દેશને ચોગરદમ ગજવનાર હતા; હાલમાં અંગ્રેજોમાં પણ અતી વ્યભીચાર નહોવાથી (કદી હશે તો કેળવાયલા પુરૂષોમાં બહુજ ધિક્કાર સાથે હિંદુઓ જોયો નહી હોય) તેઓપણ હાલ સરપોપરી થઈ પડ્યાછે, એક અંગ્રેજની ગમેતેવી ખુબસુરત સ્ત્રીને લઈ બીજા અંગ્રેજ કરવા જશે તો તેઓમાં જેવલેજ ખીગાડ થતો હશે અથવા નાકહીએ તોપણ ચાલે, તો તેઓ શરીરમાં મજબૂત અને બધીવાતે ઊંચી હાલતમાંછે, અને કોઈ હિંદુને એ રીતે સ્ત્રીને લેઈ કરવા જાયતો શ્લોકમાં ખતાવ્યા મુજબ થયાવીના રહે નહી તેથીજ તેઓ શરીરે થુક આકુબહીણ અને દેશ કુખાવવાનાં સાધન થઈ પડ્યાછે. કોઈ કોઈ વખત એમપણ સંભળાયછે કે ફલાણા માણસે ફલાણી વેશ્યાની છોકરીના પ્રથમ સંભોગના ચાલીશ હજાર કે તેથી વધારે રૂપીઆ આપ્યા. ખરે! આ શીવાય બીજું શું વધારે એદકારક કહેવાય!! પણજે આ ઠેકાણે વ્યભીચાર ન કરવાનું અમીમાન નહોય તો દેશને અત્યંત લાભ થાય એમાં શક નથી.

૨. બાપદાદાની ચાલતી આવેલી રીત પકડી રાખવી તે.

બૌ દ્રવ્યે સુખિ ના થવાય, કુળમાં જાયજા પૈથા ઘણા;
 જૌબૌ વેરવધે સગાં નિજમહીં, તોફાન કેકે બને;
 જૈચી હાલતતો કદીનહિ મળે, છોડ્યાવિના એહને ડ
 ત્રીજુંછે અભિમાન, કૂળ શુળજે ઠાળીદિયે સૂખથી;
 નીતી સત્ય હણાય, તોય નહિ તે ત્રીચુંકહાવે કદી;
 સર્વે એમ બહે કુલ્લિન સમજા, સાતી વિષેતો છિયે;
 જઆચાર્યો કરિને વખાણુ ઉચકે, પૈથા કહાવી લિયે. ૪

૩ સોમણુ રામનો એક પીતરાઈ એ કહેવત ચાલેછે.
 હવે વીચાર કરો કે જ્યારે સગામાંજ આટણા કુસંપ
 મજાજીત રહ્યોછે ત્યારે જૈચી હાલત થી રીતે થાય!!

૪ બ્રાહ્મણોનાં કુળનાં વખાણુ કરીને કુલાવનારા
 શુકલો હોયછે. ક્ષત્રિઓને કુળનાં વખાણુ કરીને કુલા-
 વનારા ભાટ ચારણો હોયછે, વૈશ્યોને પંડીતા (વીદ્વાનો
 નહી પણ એ નામની એક સાત જુદીછે કે જેનું પોપણુ
 વૈશ્યોજા કરેછે) અથવા બ્રાહ્મણો; અને શુદ્રોને પણ ભાટ
 ચારણો કુલાવનારા હોયછે તે શીવાય રાજગૌર આદીક
 ભીક્ષુકોજા એ ધંધા કરેછે, તેનાથી સરવે સાતીના ભોડોમાં
 ગર્વ હોયછે કે અમ્મે જૈચાં હાડકાંવાળા કુળવાન છીએ.
 અને વૈવંચા ભાટ કહેવાયછે તેઓ રમુજા અને વખાણુ
 સાથે એ મીઠ્યાભિમાન એવુંતો સજ્જડ ચોટાડેછે કે તે
 ઓ ધરમાંથી જાણશ વચીને પણ ભાટોને ખુશીથી આ-
 પેછે. આ ભોડો જોઈ આ પ્રમાણુ ઉપદેશ કરેછે તે પ્ર-

તેઓ છે અધિકારિયો* ખટપટી ગર્વો કુન્યાચે ધરે,
 સાચૂ જીક કરે જીક નિજ તણું ભોલ્યું કદી ના કરે;
 વીદ્વાનો જડ મતના ભણિ ગણી ભીખે ઘણા હાલમાં,
 તેઓનો વળિ ગર્વ સર્વ કરતાં દેખાય બે તાલમાં. ૫
 સર્વે રૈયતને દિયેછ નકિ તે, હેમા કુડા શાસ્ત્રના;
 ચાલેછે† કળિયુગ આ વિતરકો તેથી સુધારા તણા.

માણે રાજા પ્રજાઓને સત્ય અને વીદ્યા નીતીનું અ-
 ભીમાન વીરસેં કરી ચોટાડે તો થોડી મુદતમાં આ
 મીથ્યાભિમાનના નાશ થાય.

* આપણામાં કહેવત ચાલેછે કે કાજીની કુતરી મુઠ્ઠા
 એટલે સુખ મનાવવા સૌ ગયું, પણ કાજી મુવા એટલે તો
 કોઈના ગયું. આવીજ રીતે હાલમાં ઘણે ખરે ઠેકાણે
 ન્યાયાધીશો મીથ્યાભીમાને અને જીલમજી પોતાને સા-
 રા કહેવરાવેછે, પણ અંતે સરવેનું અંતઃકરણ આપદેછે.

† કંઈ પણ સુધારાની વાત કરીયેછે તો ભટ પ્રાદ્ધણિ
 હેછે કે કળિયુગ ચાલેછે તેથી તમારી પ્રશ્નિયા બ્રહ્મ ધર્મ
 ગદ્દે પણ વિચારતા નથી કે,

મનહર છંદ.

વિદ્યા વીના ભીખ અભીમાને ગ્રહી આજસને,
 આજસથી રૂઢીઓનાં મૂળતો રોપાયછે;
 તેથી અગનાન અગનાને કુડ વેંમ વધી;
 બનમાંહી બળે વાંસ એજરીત યાયછે,

દુઃખી ચાલ કરે નહી ન સુધરે જલ્દી કુરીતો બણી.
 તેનું દારણુ પાપિયો ભટ તણા ગર્વો નિતી દેખણી; ૬
 એ આત્મિક કુગર્વ તોન હણિને દુર્બુધ્ધિ દેછે અરે,
 એ દેશી મમત્વાત સત્ય લહિને શસ્ત્રો ધરો કંમરે;
 રાખી હ્યો અભીમાન સત્તા નિતિનું જો જન્મ સાર્યક કરો,
 વીદારો ઝટપટ હેમ સધળા જીવિઓ થકી ના કરો. ૭

પાપી જીવને શિક્ષા.

૫૬.

ચાલ હેલી અલખેલી પ્યારી રાધે, એ દેશી.
 જાગી જો તું પાપી જીવ કત્ય ત્હારે;
 તજી દેતું તર્ક ગુમાની, હોરી લેના હાથયા હાની,
 શિખામણ લે તું માની, વાર હજાર હું વારે વારે;
 જાગી જોતું પાપીજીવ કત્ય ત્હારે, ટેક.
 લાજ લોપી તેં નીતીની સ્વાર્થ માટે,
 વગોત્રાયો પ્રપંચોથા વાટે ધાટે;

આશ પાશ લીલાંછમ વૃક્ષને થતા
 અંકુર વાંસજળ સાથે બળિને કુંઠાં દેખાયછે,
 કહે નીલકંઠ જન જાય આવે અંધારામાં;
 ખીદે વાગે હાલાં ધાય તેથી ત્રાસ ત્રાસછે.

વલ્લિગયો છેક જન્મ આરવાટે,

મદેકરી અંધશું થાયે, ગિર વિચાર, સારા સારને સ્વી
કાર, નીતીધાર, કૂડ નિવાર, માહા, મારથી ગમાર, પામે
હાર, વારવાર, તો પણ આર, ધરી અપાર, જીઠથી પ્યાર,
સમજે સાહે સાહે, જાગી જો તું પાપી જીવ કલ્ય
તહાઈ. ૧

કરી પાપ તું ખુણામાં ખુશી થાય;

દો નવ જાણે ઈમ ધારીને કુલાય,

ધાસ માંહી અંગારો નહીં છુપાય,

અનુભવ જન્મ ધરીને, ખોઈસાન, બહુ અપમાન, લૈ હે
રાન, થયોમાન, વેઠપું જાન, તો પણ જાન, નધિ નિદાન,
સત્ય જ્ઞાનમાં નધિ કાન, કૂડ ધ્યાન, પ્રપંચ પાન, આ સે
તાન, કરેજ નહાઈ નહાઈ, જાગી જો તું. ૨

કૂડાં કલ્ય તહારાં કદી નૈજ મૂકે,

કાંકે હથિરી નીચા કદી ન ચૂકે;

સારે સાહે ખોટો ખોટું કળ મૂકે.

પાપોકરી સાચો થવા, તું રીખાય, ને ચીઠાય, લાગે
લાહાય, દીલ શરાય, તરફડાય, તોપણ ધાય, અનિતિ-
માંય નરકે જાય, ધીક તને ઉતારે ઉતારે, જાગી જો તું
પાપી. ૩

સમજ સમજ માન મુકીને અભાગી,

તજો તું પ્રપંચ પ્રતિજ્ઞા નાગી,

સત્યનીતીતણા ઝટ થા સુહાગા.
 પ્રભુ પાસે દિન થૈ માશી માગ, અંતર આગ, દુસ્મનિ દાગ
 કુડ ખટરાગ, જે અથાગ, તેનો ત્યાગ, કરી જાગ, જોઈલાગ,
 સરસ માગ, માં ધર પાગ, નિલકંઠ વાગ, સમજી ચારે,
 ચારે, જાગી જો તું પાપી. ૪

રુઢીયોનાં બંધન.

૫૬.

વૈભવ નથી થયો તુંરે (એ દેશી.)

અંધન રૂઢીઓનાં ભારી, અંધન રૂઢીઓનાં ભારી;
 ભાગવે દુખ નરને નારી, અંધન રૂઢીઓનાં ભારી. ટેક.
 ખાણાણે સંતાપે દેઓ, દિકરીઓ વેચાવે;
 વીણા બુલાવી નીવી બુલાવી, દળીદ્રતાને લાવે. અંધન. ૧
 ક્ષત્રીઓને પણ દુખ દેછે, દિકરીઓને મારે;
 એતરના ધણી કૈક કુંવારા, સુઆજ રૂઢીઓ તાવે. અંધન. ૨
 વૈભવના વેપાર તજવ્યા, કુડ નીર્બળતા કીધી;
 તેનાથી શુદ્રોની કમાઈ, લહીછેજ નવનીધી. અંધન. ૩
 શુદ્રોને સુખ શાનું હોયે, ત્રણ પાયા જ્યાં ભાગ્યા;
 આ રીતે ખુલ્લું દેખાયે, તોય કોઈ ના જાગ્યા. અંધન. ૪
 નીજજાતને દુઃખ યાય, પણ જોઈમાં ખરચો કરવાં;
 ધરમાંથી ધનમાલ કાઢીને, દળીદ્રતામાં ભરવાં. અંધન. ૫

રૂઢિઆના બાંધિલા જોઆ, નાત પટલ કહાવે;
 તેઆ સુધારકોને આઝા, નાત નાતમાં તાવે. બંધન૦ ૬
 નામદાર નાતમાં થાયતો, દેશ ખીજાઆ કરતા;
 ગોત્રી સગામાં ઘણાજ આલે, એ અસાની રસ્તા. બંધન૦ ૭
 ૧ ફાટેલા જોડાજ પેરવા કાછડી ઢીલી વાળી,
 શિર પ્રપંચની ઢીલી પાદમાં, બલી શીત ના ભાળી. બંધન૦ ૮

૧ વહેમીઆમાં જો ડાહ્યો ગણાય તે એવો દરેસ
 રાખેછે. હાલમાં ઇંગ્લેજ રાજ્યમાં સ્વસ્થ અને શોભાય
 માન વસ્ત્ર પેરવાનો શોખ વધારે છે, તો મણુ એવા
 વહેમીઆ એ આલને પસંદ કરતા નથી. એમનો તો ધં-
 ધો એજ કે, નાતના માણસોનાં છીદ્ર શોધવાં તેને સાર
 ખેશી ચરચા કરવી. કોઈના દીકરા દીકરીનું જગત થયું
 તો તેમાં વચે પડી તોડી ફોડી ખીજાને ત્યાં જગત ક
 રાવી લાંચો લેવી. અર્થાત દીકરા દીકરીઆના સટા ક-
 રનારા વેપારી કહીએ તો ચાલે. એમને જો કાંઈ પુછ-
 વામાં આવે તો કહેશે કે એ તો અમારા બાપ દાદાની
 ચાલતી આવેલી રીત અને પંચવટ તે અમારાથી કેમ
 તબ્બ. ઉપર બતાવેલા વેપાર રૂપી વટમાંથી અમારો
 રાજગાર ચાલતો હોય, અને વીદ્વાનોને હશી કાહાડી-
 ચ પછી અમારે શું વધારે જોઈએ

ગંદાં છોર ગંદી જોર, ગંદાં ધરને આંગણુ;
 માથે દુખડાં નાંખી રગડે, પાપી રૂઢીઆનાં પણ. અંધ. ૯
 ભિખમાં ધન્ય માત્રી વ્રાહ્મણે, સોનાનું અપ્પર કહી;
 વાલ્યું સત્યાનાથ દેશનું, ધર્મ ગયો વહેતો તહીં. અંધ. ૧૦
 ઉંચ વરણામાં એમજ છે તો, તણ વણું શર ક્યાંથી,
 ખાળી મુકો એ રૂઢીઆને, આવે દુખ એમાંથી. અંધ. ૧૧
 નીલકંઠ પ્રભુને વિનવે છે, કર દેશીને સાતા;
 રૂઢી અંધનો ઢુટે તંડાતડ, થાય સર્વ સુખશાતા. અંધ. ૧૨

સારુ કામ કરતાં દુનિઆના જોલ્યા ઉપર જોવું નહીં.

લાવણી.

દુનિઆને શું કહિએ ભાઈ, એને કોઈ નથી જાણું,
 કાયર નહિ એનો નીશ્ચય, નીશ્ચય છે જેને વીત્યું;
 જે સુખથી ઉચાર ન કરીએ તો કહેશે અસાનીરે,
 સત્યોચ્ચાર કરતાં મનમાં, ખહુ ખાણે ભે માનીરે;
 જે ધીરજથી ક્ષમ કરે તો, તે જનને પાવે કેથે,
 સારું સાહસ કરવા જતાં અપવાદો વિધવિધ દેથે;
 કચીશ ભકતો યોગીઆ પણ આ દુનિઆંથી હાર્યા છે;
 કોની તે નથી એવું કહીને, સંતજનોને વાર્તા છે,

માટે સારાં કામો કરતાં, પડે બહુ મત જોવારે.
 સાચા નીતીવાન જનોના મતથી રેવું હું શિઆરે;
 વિપત બરાબર સુખ ન ખીજું, જો થોડા દીવસ રહેશે,
 દુનિઆં કેરો સત્ય અનુભવ, એ વખતે જન કો લેશે;
 બડબડ મુખ્યાઓની તજીને, નિશંક કામ રૂડાં કરવાં,
 એ સજ્જનનો પર્મ ધર્મ છે, સત્ય નીતી ઉરે ધરવાં,

દેશીઓને વિનંતી.

૫૬.

રામ આશાવરી.

સમજ મન દમહી દમ કામિલા. એ દેશી.
 મા'નો વિનંતી માહારી, ઓ દેશીઓ મા'નો વીનંતી મારી;
 તમે થર ગયા કેમ હારી, ઓ દેશીઓ મા'નો ટેક.
 કળીયુગ દેખી ચમકી પડીઆ, અવળાં શાંસ્ત્રો વિચારી;
 અનીતી હો નહીં એ ઉર નીશ્ચય, સત્ય હીમત ના ધારી;
 ઓ દેશીઓ મા'નો વિનંતી માહારી. ૧
 નથી નથી પ્રભુએ કળીયુગ મુક્યો, એતો પીતા સુખકારી;
 એહની આશયી હૃદયો અનીતી, તો ન બળે દુખચારી;
 ઓ દેશીઓ મા'નો વિનંતી. ૨
 ભાળા ઘણું હેમથી ભરમાઓ, બર જીવવાત સ્વીકારી;

બળવાન થઈને ઠક ઠક દેખો, એજ છે વાત નકારી,
એ દેશીએ માનો વિનંતી. ૩

છેક મર્યાદ છોડી અનીતીને, માનોછો અમૃત વારી;
બહુ બહુ દુખડાં શિરપર બેને, સતધર્મ નીતી વિસારી;
એ દેશીએ માનો વિનંતી. ૪

મંડન, શંકર, વીક્રમ આદીક, કેવી નીતીને વધારી;
દુઃખ સહ્યાં પણ ધીરવીર રૂડા, કળીયુગી વાત મારી;
એ દેશીએ માનો વિનંતી. ૫

એમજ આપ હવે દુઃખ સહીને, જોડો કુલ્લેમ નિવારી;
નીલકંઠ કે' પરમારથ કરતાં, સાહ્ય થશેજ મારારી;
એ દેશીએ માનો વિનંતી ૬

વ્યભિચાર નિષેધ.

લાવણી.

શુભ્રોશુભ્રો એ સજ્જન શાણા, શીખવણી સાસારી
ને દિલમાં રૂંડ્યાહોતો, થશે ન વ્યભિચારી. ૧૬૬.
જારી જરૂર છે દુખકારી, ઉર નીશ્ચય જાણી;
એ વાતથી ચઢાવશે નહી કદી થર પાણી;
ક્યેં જરૂર કૂકર્મ લાગશે, વિપત્તિ વશ થાશે;
વિવિધ વેદના અંગ વળગશે, માણસથી જાણી;
જારી માણસને સ્વાનગી પદવી મળશે,

નહી ખહાર નીકળે ધણા ક્રીચમાં કળશે,
 નરનારી સર્વે દુષ્ટ ગણી અળભળશે.
 એહ હાલ જન વ્યભિચારીના, ઉર એવું ધારી;
 જો દિલમાં રૂકું આહોતો, થશે ન વ્યભિચારી. શુભા. ૧
 જર પાસેથી જાયે ધરનું, ભોજન ને ભાવે;
 રથણ થયે રંડાનું તમને, નીંદ નહી આવે;
 પોતાની સ્ત્રીતણા પ્યાર, તે રંડા જીલાવે;
 કલાવી જૂઠાં કરી વખાણો, જન મતિને આવે;
 બદ, ટાંકી પરમીઆ આદીક રોગો થાયે,
 જન જારી કેરો અપયશ જુગ સૌ ગાયે,
 છાનો કે આહન દેહ સહિત દંડાયે,
 જુઓ જુઓ એ અધોર કરમો, એનાં વીચારી;
 જો દિલમાં રૂકું આહોતો, થશે ન વ્યભિચારી શુભા. ૨
 જન જારી ઉધાડ પડીનહી, માણસમાં બોલે;
 શાધી કે જન કોય તેહનું, છાનું છીદ્ર બોલે;
 ભલે હોય વિદવાન ધની, પણ તે નરખર તોલે;
 રસ્તે જાતાં એ રસિયાને સૌ મનમાં તોલે;
 જનજારી માથે હજાર દુસ્મન થાયે,
 તેમાં પણ કે અળ વહાલાયેને ખાયે;
 વળિ દેખાદેખી બાળક પણ અંજાયે;

અરે!! કરો કેં કરો વીચારો, તજોજ પરનારી;
 જો દિલમાં રૂંડું આહોતો થયો ન વ્યભિચારી. શુભ્રા. ૩
 સજ્જન સાણા સગાં થકી, નહી જારી મન મળશે;
 તેઓનો ધીકકાર સહિત, નીત કામચારિ બળશે;
 કૂવા નદી તળાવે જૈ, જારી જન ટળવળશે;
 જીવતર મીઠ્યા એમાં જશે નહિ શુભ રૂળ રૂળશે.

ખડું જ્ઞાનવાન થૈ દાનકરે યૌ ભારી,
 ધન કામ મોક્ષથી ધર્મધુરંધર ધારી;
 પણુ જારી થાયતો રૂરે તેહ પરવારી,
 દેખીતાછે મોહ, ખોહ માંછીતા છે ખારી;
 જો દિલમાં રૂંડુંઆહોતો, થયો ન વ્યભિચારી. શુભ્રા. ૪
 મુખમુખ કહેનહી માનવ, પાછળ નીંદેછે;
 તે જાલી જૈ જારી મુરખા, રહે સ્વછંદેછે;
 માપ પ્રોઢછે પરમ પુરાણે, શાસ્ત્ર સહુ કે' છે;
 પરનારીની પ્રીત મહી, નર અતી નર્ક સહેછે;

અવગુણુએવાછે અતીશય એમાં ભાઈ,
 એમાં થું મોક્ષ માગીને અપુરાઈ,

નિજ તન મન ધન તો જરૂર જાય ખવાઈ;
 નીલકંઠ કરજોડી કે' હિત, કારણ પોકારી;
 જો દિલમાં રૂંડું આહોતો, થયો ન વ્યભિચારી. શુભ્રા. ૫

---

૧ સ્ત્રીઓ પાણી ભરવીહોય ત્યાં મુખદેખી ખુશી થવા.

કુંડળીયાછંદ.

લાવોને લીંબૂ રૂડાં, પાંચકરી પચરંગ;
 આપોતેને જીભથી, એક સ્વાદછે અંગ;
 એકસ્વાદછે અંગ, રંગથી શોભિત હોયે;
 મરે તેહમાં મૂર્ખ, મતી જર ઝાઝાં જોયે;
 છપાય કીર્તી કામ, દુરાચરણીનું ખીંબૂ;
 એમજ નિજ પરનાર, જીઓ લાવીને લીંબૂ; ૧
 સ્વાન હાડકું ચાવિને, દાંતે કાડે લોહિ;
 તે ચાટી ચિત સુખધરે, એમ જીરિને જોઈ;
 એમ જીરિને જોઈ, સત્વજાતાં સુખ માને;
 નીતીધર્મ હણાય, તોય સમજે નહિ સાને;
 નીલકંઠ કે, સત્ય, ખરે જોયુંછે તાવી;
 જીરીનું જો સુખ, જ્ઞાનસમ અસ્તી ચાવી. ૨
 પરતરિયાળી પ્રીતતો, ડાકણસમ દેખાઇ;
 ડાકણથી પણ અધિક તે, વિચારતાં સમજઈ;
 વિચારતાં સમજઈ, હરે ડાકણ તો લોહી;
 પણ સૌ જીવતર વ્યર્થ, કરે નર પરત્રિય માહી;
 કહે સત્ય નિલકંઠ, ભરીછે એમાં ભીતી;
 ડાકણથી પણ અધિક. બુરી પરતરિયાપ્રીતી. ૩
 જ્યમ લોલક ઘડિયાળનું, જંપ ન પામે જામ
 એમ વ્યભીચારી નરો, ભટકે છળવા ભામ

ભટકે છળવા ભામ, કામ સારે નવ સૂઝે
 મદ અંધારાં માંહિ, કુડા ધા કદી ન રૂઝે
 કહે સત્ય નિલકંઠ, શાંતિ નવ દીસે ક્યારે
 અનુભવ સારે જીઆ, ફરે લોલક ધડિયાળે. ૪
 ઇંદ્ર ચંદ્ર વ્યભિચારથી, અપયશ પામ્યા આજ
 તો માનવિ ક્યમ નવજીએ, લાખ ટકાની લાજ
 લાખ ટકાની લાજ, ખરે મૂરખતો યાચે
 ઉપકારી બો તોય, ચઢે ના મદદે કોચે
 કહે સત્ય નિલકંઠ, ગ્રહસ્થાત્રમ તો ખગડે
 પરનારીની પ્રીત, ઇંદ્ર સરીખાને રગડે. ૫

મનહર છંદ.

જીવાની તરંગ માંહી, વસે જ્યારે વ્યભિચાર
 તેહ વખતનાં કૃત્ય, કુડાં કુડાં બિધરે
 માણસના જનમનું સાચુ કૃત્ય ભુલી જાય
 મમતા વધારી અનીતીને જન આચરે
 સ્ત્રીઓના વિલાસ દેખી, મન છુંદુ મુકીદેતા
 શંખિણીને વીનવીને આશીષાળથી ફરે
 મદામી તેનેજ નામે સુકૃત કરીજ લીધું
 લોક આગળના વાત શીયળની હચરે. ૧
 શીયળનો ભંગ કરે, સત્યગીતી મારી નાખે,
 ફગે કરે હાય હાય, ફરીને ભુલી જતા;

ખરી દેખી ખર ભુંકે, લાતોતો અપાર ખાય,
 એની તોણે લાવે તોણે, એનો એજ રસતો;
 એવી તું સમ્મતી આપે, અશક્ય કરે ન જર,
 તુંતો ઠકે ત્રણશર, જરીમાંછી સસતો;
 વ્યભીચાર થાય તેથી, નપુશકપાર્ણ રૂંડું;
 શાસ્ત્રતો કહેછે, બહેરા તું ન કાન ધરતો. ૨
 ધીકકાર ધીકકાર પામે, અનીતીતણે બિધામે;
 તોય મીઠ્યાભીમાને, મુરખ મન રીઝતો;
 શીખદેવા રનેછી આવે, અભાવે અસાન
 ગણી, ગર્વથી ગાજીને, ખડુંકહે તેને ખીજતો;
 પાપ પુણ્ય નથી નથી, સ્વર્ગ નર્ક લહી;
 શાસ્ત્ર કહી વાંચી સાંભળીને કદી નથી ભીંજતો;
 નીશ્ચય કરેછે આમ, સદા નીભ્યાં જશે પણ;
 જાણતો નથી જો, ચારમાસ ગાજવીજતો. ૩

૪૬.

ચાલ બેલી એલખેલી પ્યારી રાધે. એ દેશી.
 સજન જીઓ સહુ, સ્તાનથી વિચારી;
 જીઓ ચતુર્વેદને શોધી, પુછો ગુરૂસ્તાની સુખોધી;
 સહુમાં કહિજ વીરોધી, નક્કી પરનારી નારી;
 સજન જીઓ સહુ સ્તાનથી વિચારી. ૨૬.
 પુરો પાણી દેખી પરનારીને મોહે;

નજર ભરી રતન અધર ગાલ જોયે,
કરી કુતરો મનમાં હ ખુસી હોયે;
ફર્જન ડાંડીઆ લોકો, મધ્ય માતા, તેને રહાતા મોઢે
વાતા, ખતા ખાતા, નર્કે જતા, તોય લોભાતા,
ફખનું દાતા, તેને ગાતા, સદ્યુલુ મારી મારી;
સજન જુઓ સજન સહુ. ૧

છે પરનારી સર્વ સૂખનો સંહાર;
ડાકલુ શાકલુ કહે લોક તે તે ધાર,
મુખ માનવીને મારે મહા માર;
ગણી તેને નર્કની કુંડી, જાણે ભુંડી, જેવી સૂડી, કા
મની કુડી, ખતાવી ચુડી, વળગે ઉડી, ખાઈએ જાંડી,
નાખે હુંડી દિસેજ નઠારી નઠારી, ઠારી, સજન જુઓ
સહુ સ્નાનથી વિચારી. ૨

બ્રહ્મ ભજન રંગ મહી ભંગ પાડે,
શેવે જરી સુતા સીંહ તે જગાડે,
સર્વે સ્નાન ધ્યાન જનને બગાડે.
નાખી કુડી મોહા પાસ, આપે ત્રાસ, સુખાવાસથી
નીરાશ, જરી નાશ, કરે ખાશ, બ્રહ્મભાસનોજ નાશ,
જિવ ઉદાસ, ખાય માંસ, મારે કાંસ રહે શો હારી
હારી, સજન જુઓ. ૩

માનો મારેતા નવ કરશે એક કામ

જાતાં રેશિ એમાં હામ દામ કામ

રાજા રાંક સુધી મુકે સર્વ મામ.

નિલકંઠ કે છે, તજિ નાદાની, આ સેતાની, છરી
છાની, માત નીશાની, કીર્તી નહાની, એક ટકાની,
હ્યો તે માની પુરી હાની, જરૂર જાણી, છોડ તુંજા
રી જારી જારી, સજન જીઆ સહુ. ૪

વ્યભિચારિણી સ્ત્રી વિષે.

મનહર છંદ.

વસ્ત્રને વિકાશી અંગ રંગથી જમાવી,
ઢંગવીના અડબંગ ચાલે નખરાં બતાવતી;
પુરૂષને દેખી નેન નીચાં ઢાળી સ્તન આદી,
જોધ જાણે મુજ રૂપ ગમ્યુજ હથે અતી;
કંઠક ભાગ્યો કે ઢેશ વાગી એમ મીષ કરી,
વળી ઘાંતને બતાવે દીલમાંથી રાચતી;
અનેક ચરીત્ર કરે, રમે વ્યભીચાર માંછી.
કહે નીલકંઠ, કરે કુળની બુડી ગતી. ૧

ચીત્રબંધ દોહરો.

નાર જાર નર જોર કર, સાર સાર હરનાર;
શુરવીર કરનાર ખર, માર પૂર જોર શાર. ૨

૧ ઘાંતમાં રેઆ જડેલી હોય તે.

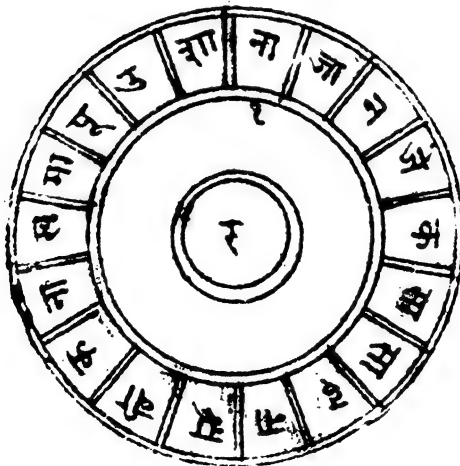
(२४) ख.

एकाक्षरीगोमूत्र बंध

दोहरो

ना	जा	न	जे	क	सा	सा	ह	ना
र	र	र	र	र	र	र	र	र
ख	वी	क	ना	ख	मा	पू	उ	शा

चक्र बंध बीजी रिते.

(२४) क.
चक्रबन्ध दोहरो.

કુસંગ તજવા વિષે.

૫૬ રાગ બીહાગ.

બાનાની પત રાખ, પ્રભુ તારા બાનાની પતરાખ. એ દેશી.
 કદી કરો ન કુસંગ, પ્રિયજનો કદી કરો ન કુસંગ;
 કષ્ટનું મળતો કુસંગ કહિયે, શુભતી કરેજ અપંગ. પ્રીય. ૧
 કુસંગથી છે નાશ કીરતીનો, નામ ઠરે અડબંગ;
 સારાં કામોમાં ચીત ન ખુંચે, પ્રસર્યે તે દુષ્ટ પ્રસંગ. પ્રીય. ૨
 મુરખ સંગે મુરખ બનશે, સારો સારાને સંગ;
 ડાહ્યાની સંગે દીલ વીવેકી, ગુણહીણે ગતિ ભંગ પ્રીય. ૩.
 પથ્થર સંગે પથ્થર બાસે, નવસેનું કદી નંગ;
 કીચ મહી કીચ રૂપ ગણાયે, નિર્મળ જળ જે ગંગ. પ્રીય. ૪
 મૂર્ખ માંકણના મેળાપથી જુઓ, ખુબ પીઠાય પલંગ;
 સોબત ગુણથી દુખ સહેછે, મહા ઉન્મત્ત મતંગ. પ્રીય. ૫.
 પુર્ણ પ્રકાશથી શોભે ગગનમાં, સુ રીતથી સારંગ;
 માંખો યદ્દ જશ ખોય જગતમાં, દુષ્ટ રાહુને સંગ. પ્રીય. ૬
 જુઓ જગતમાં સુજન સંગે, બોલે સુખોલ વિહંગ;
 તેહ કુજનથી કહે કુવચનો, અતીથ ભેદક અંગ. પ્રીય. ૭
 સ્વછ કનકને કોણ પીછાને, ચઢાવીયે જો બંગ;
 કાજળ કુટીમાં સાવધ રેતાં, ચોટેજ કાળો રંગ. પ્રીય. ૮
 ચંદન વૃક્ષ વાસે વિઠાયે, પુર વિષવાન પનંગ;
 બાસ ન તેની કોજન સેશે, ભંગ થશેજ હુમંગ. પ્રીય. ૯

અમજ ફુટની આળે રહેતાં, વાગે અકીરતી મૃદંગ;
 વધુ કેતાં નહી પાર પમાચે, ફુટ કુસંગના ઢંગ. પ્રીય. ૧૦
 થોડાથી સમજો, ફુટ સંગ તજો, સમાવી કુમદ તરંગ;
 સત્ય સંગે રહી સુકૃત કરજો, અથા વધે ઉછરંગ. પ્રીય. ૧૧

દુષ્ટ વિષે.

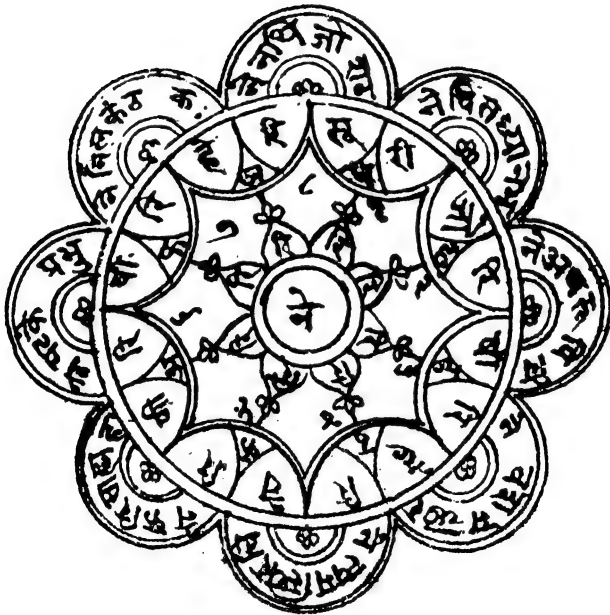
૫૬.

ફુટ જનોની બુદ્ધી, જોજો ફુટ જનોની બુદ્ધી ટેક.
 મન સૂધારે માને નહીને, હુંપદમાં હરખાચે;
 શુભ અશુભ નિજ કૃત્ય લહિ સત્યજ; રહેદેશથી કૂધી. જો. ૧
 ફિટ ફિટ સમજો થાય તેથિ તે, અકસોસે અકળાચે;
 લોક મારથી કાયર થેને, દિનને પીડે રૂંધી જો. ૨
 સત્યવાદ કો કહેજ ત્યારે, રહામાવાદ ગઠાવે;
 ખરી ખોટી નિજવાત કરિ ખરી, અકલ આપે ઊંધી. જો. ૩
 દીન લોક દમી દામ રજોને, લાલચમાં ખડ ખાચે;
 જાણે નહી સુર અસ્તની છાયા, રહે માઠિધડિ સૂધી, જો. ૪
 વિષ વાણી મુખમાં વ્યાપેલી, જવાળા સોને ખાળે;
 સ્વારથ સાડ નીતી અનીતી, તેની હોય ન શુધિ. જો. ૫
 પ્રપંચ તરકટ અધ અતિ આદરિ, જાણે સૌ શીર ખોટા;

(२७)

धनवाने द्धरने भजया विषे.
अष्टदलकमल बंध.
संवैआ

પેલ મોહ દાખવી પ્રભુ પછી કરિદે ડોઝી ખુંધિ. જો. ૬
 મીઠા આભિમાને મદમાતો, રહે રોષમાં રોજો;
 જન્મ ધર્યાનો હેતુ શો છે, તેની ચિત અશુદ્ધિ. જો. ૭
 સારાં કૃત કરતાં લજવાયે, કૃત પ્રપંચમાં રાજો;
 નીલકંઠ કે સુણજો સર્વે વાત, કૃષ્ણી સૂધિ. જો. ૮

ધનવાને ઇશ્વરને ભજવા વીધે.

અષ્ટદલ કમલવંધ

સવૈઓ.

ધરિને ચિત ધ્યાન ભજો હરિને. હરિને અધ રૂપિ વિધી હરિને
 હરિને વશ મરજી રહે હરિને, હરિને ત્યમ સ્થાર ચિત કરિને
 કરિને કરિ સાક્ષ હણી અરિને(તમ)અરિને પટકે પ્રભુવી કરિને
 કરિને નિલકંઠ કહે જરિને, જરિ નેનથા જો શક સૂધરિને.

સદગુણોનું સુખ.

અંતર્લોપિકા.

દોહરા.

નીત્ય ભજે ભગવાનને, સતને શરણે ચીત;
 લલચાવી વળિ અન્યને, અંધાવે પ્રભુ પ્રીત.
 કરે કરું કૂં કર્મ નૈ, બકે ન બોલજ વ્યર્થ;
 ઠરિ રવ ઠરાવે અન્યને, સમજીનેજ સમર્થ.
 કરિ અનુંભવ કહું તૂજને, એ ગુણથી ઊર સુખ;
 વિજ્યાતી બહુ વિશ્વમાં, છતાં ન દેખે દુઃખ. ૩

મુરખ મનને ઉપદેશ.

૫૬, રાગ સારંગ.

સમજરે સમજરે સમજરે,
 મન મુરખ ચિતમાં સમજરે. ટેક.
 વાર હજાર હું વારે કુર્કમે,
 પાપમાં તોય તું કથમસરે. મન મુરખ. ૧
 ખત્તા તું ખાચે પાપે પિલાચે,
 કેમ થયો મદ અંધરે. મન મુરખ. ૨
 કંઠી બાંધીને પ્રભુને ઠગે તું,
 ભક્ત કહાય બહૂજરે. મન મુરખ. ૩

ખાડય તું મ્હોટી અંદર રાખે,
 ઉપર વેલ સુ પાથરે. મન મુરખ ૪
 જનૂની લજવી તેં પાપમાં બેતાં;
 શાના તું ગર્વ ફૂડા ધરે. મન મુરખ ૫
 સ્ત્રીનો ગુલામ તું થર થર કંપે;
 એજ પ્રભુ કેરી બીકરે. મન મુરખ ૬
 પાપું નહીં નહીં ખરચું સુકામે;
 ચોરેલા દ્રવ્યથી ચિત ડરે. મન મુરખ ૭
 સ્વાર્થ પરપંચ સાચો તેં જાણ્યો;
 ધર્મ નિતીના વીમુખ ફરે. મન મુરખ ૮
 બોપાનું કૃત અંધકારે ચલાવતો;
 મણુ પ્રભુ સંમુખ શું કરે. મન મુરખ ૯
 છોડ વૃથા મમતા તું પ્રપંચે;
 હિત માટ નિલકંઠ કરગરે. મન મુરખ ૧૦
 ૫૬ રજી.

જે જન આવે શંકર પાસ, એ દેશી
 મન તું તજી દે જોડા બેલ, મુરખા કાં રાખે છે બેલ. ૧૬૬
 જોડાં કામો આચરવાને, તનનું કઢિ તેલ;
 સુખી થવાનું એથી સમજી, કેમ રૂવે દુખ વેળ. મન ૧
 અધિક ઉપમા તને શું આપું રે ધાણીના બેલ;
 આંખે અંધારી બંધાઇ, વજી થાય છે છેલ. મન ૨

અધીકાર પર રહિને જાણે, સૌને મસળું સેલ;
 પચ્ચર પરની ઘાસ અરેવું જીવતો મુખો દખેલ. મન. ૩
 દ્રવ્ય તણો મદધારી ધારી કરતો ડોઠી ફેલ;
 તું જાણે હું છુંજ હરાયો, પણ ભાગવતો જેલ મન. ૪
 જોખન મદ અનહદ કૃત કરતો, બાણે સ્ત્રિયામાં ટેલ;
 મહા રોગથી અતી રિખાતાં, લેશે કાળની રેલ. મન. ૫
 વીદ્યાનો મદ મુખ્ત છેતરી, બકવા કરે અલેલ;
 કિરતી ચાહે તેમ કરીને, લજવે વીદ્યા વેલ મન. ૬
 ગમે તેમ કર પ્રપંચમાંતો, અલ્પ માહછે પહેલ;
 હાર્યા જીગારીને બમણું રમાડે, એ પ્રપંચનો મેળ. મન. ૭
 નિલકંઠ રદ્યે જો તું વિચારી, કર ન જનમ થુભ એળ;
 બક્તી નીતીનું અખંડ સુખલે, કર્ય પ્રભુ શરણે ગેલ. મન. ૮

એક દેશીરાજમાં ગરીબ સ્વેદુતોના

પોકાર.

વિષ્ણુધવંદિતા છંદ અથવા લલિત છંદ.
 અરર ઝો પ્રજા; આવ્ય વહારરે,
 સહન નૈ થતા, જીલ્મ મારરે;
 અતિ રિખાયલાંને, ઉગારરે;
 કુ અધિકારને, તું વિદારરે° ૧
 અમ શિરે નથી, કોયરે ધણી,

નવ નવા દિસે, આવતા રણી;
 સરસ શાંતિદા, રાજ્ય ૧આ થયું,
 ભય નૃપો પ્રભનું સહૂ ગયું. ૨
 ગધું લઈગધું, સાચું થર તે,
 વણ ભયે સહૂ, હીણુ નૂર તે;
 મમત રૂઢિઆને નૃપો અહે.
 ગરવ કૂળ જૂઠા તણો રહે. ૩
 પદ સુધારવા, શક્તિ તો નહીં,
 કરિજ જારિણી નીજની મહી;
 દુરજનો થકી, ફર્યુંલે વહે,
 વ્યસન કેફથી રાજ્ય જ્યાં રહે. ૪
 વણ મતી તણાં, માણસો ધણાં,
 ભભક જુઠથી ફટ તે બન્યા
 પગવિથે મણી, કાચ શીર છે,
 નૃપતિ પાસ ત્યાં નૈજ નીરછે; ૫
 જન પ્રદેશિઆ, અત્ર આવીયા,
 હિણુ પ્રપંચમાં નાહિ કાવિયા;
 કષિક કર્મના, જે ઉતેજકોઠ,
 અહિ નથી વશ્યા. તેયિછે ધકો. ૬
 કુડ પ્રપંચિઆ, અધ બળ્યા અરા,

૧ અંગ્રેજ.

૨ અંગ્રેજ અમલદારો.

૩ દેશી અમલદારોના.

૪ કેળવાયલા દેશી.

મમતમાં મરે, પાપથી પુર;
 અદલ ન્યાયતા, આસને અદે,
 મદ થકીઅદે, ને પછી પડે, ૭
 હુકમ જીજવા, વેંચતા ખરે,
 જહિ તલાઠીચો, યાણુદારરે;
 દસ ધણી અમારા દિસેજરે;
 અમથકી બને કૂર એજરે. ૮

બહુ ધુના બને એમ તે, ખુશી.
 ઉપરી સુધીમાં ભાગિયા વશી. ૯
 કુછિત ન્યાયને, તો શિકારરે;
 સમજી પારધી કૃત્ય ધારરે;
 અધનિને ધની, સત્યને બુરા,
 જન સહુ ધૂજે, જીહમથી પુરા. ૧૦
 સરસ ન્યાય તો, લાંચનોજરે,
 કુડ પ્રપંચ તો, દારનોજરે;
 સરવ જાણતા, સાચિ માહની,
 તરત લાંચ એ, થાભ સોહિની. ૧૧
 અધરમી જનો, કૈક બપડે;
 મમતમાંજરે, લાંચથી લડે,
 સહુ સહુ મહીં, દેશ જ્યાં વહે;
 અમ ગરીબની, શું ગતી રહે. ૧૨

સરવ કાયદા, ઉંઘતા તહીં.
 સરવ કાયદા, ભાગવે અહીં;
 અમ તણા ધન, રા કુ થાયરે,
 દુખ ન વર્ણવું, એહ જાયરે;
 જપતિયો તણા હુકમ હાથમાં,
 જીલમને ધરે, એતિ સાથમાં. ૧૩
 અન અમે સહૂ, અલ્પ વાવિયે,
 કરજ કાઠિને તો પશ્વ લિયે;
 અરચ્ચ જોઈયું જાપજાવિયે,
 દુખજ વેદિને, હજ્જ આપિયે. ૧૪
 તરે જાપેર તો, ના મળે વસૂ,
 શરિર તોડતાં પામિયે કચ્ચ;
 વધુ અમે કહાંથીજ લાવિયે,
 નહિજ સાધનો, ક્યાંયિ વાવિયે. ૧૫
 હક બહૂ બહૂ, નીત્ય પેસતા,
 મુરિજ વેઠને ખૂબ તાણતા;
 કદિજ પાક જો ધાનનો થયો,
 મનીશ વેઠમાં, હુકમથી ગયો. ૧૬
 નિરખણા અમે, દુઃખિ વેઠમાં,
 ગરમ આગથી, જીલ્મ જોઈમાં;
 ધરતિતો તપે રેત છેડી, જ

બળદની ગતી, તો બને જુ'ડી. ૧૭
 અતિશ ભાર જે જીભથી ભર્યો,
 લઘુજ ગાડણે, ભાગતાં ડર્યો;
 શકટ ભાગતાં, બેલ તો મરે,
 ન તુકશાન તેનું કદી મળે;
 બગડિ અતિને બેલ તો ગયો,
 કુ અધિકાર તે, ખુશિરે થયો. ૧૮
 કરજ કાઢવું, નાણું ત્યાંપરે;
 વણિક લોક તે, હુટતાજરે,
 દધિજ લાંચને, હુકમદારથી;
 જપતિયો કરે હીણ મારથી. ૧૯
 નથિજ જાણતા, કાયદો અમે,
 નથિજ જાણતા, કાયદો અમે;
 અભણ દીન તો, રે! અમે છિયે;
 કુ અધિકારથી ત્રાસ પામીયે. ૨૦
 મુસલમાનિને, કૂ મરેડિ તો,
 અનિતિ ગૈ છતાં, છિય જીભતો;
 અમ જનંમતો, ફટ માઠરે,
 કદિ નહીં સુતા, સૂખ ખાઠરે. ૨૧
 મુઘડ એકતો, છે વિલાપતી,
 અમતણી જુ'ડી, કેમરે ગતી;

સરસ ન્યાયતો, ફજ પાસરે,
સુધરવા તણી, શાનિ આશરે. ૨૨

ગરિબ કાજ કો, કાયદો નથી,
ધરમ રાજ્યમાં, કાયદો નથી;
વળિ હથે કદી, તે સમર્થને,
વગજ વાવરે, જોઈ ગઈને. ૨૩

કુણુ વિલાયતે, પોક આ કહે,
શું સરકાર, અંજલિ ના રહે;
ક્યમ ન રાજ્યનાં, દ્રવ્ય જાયરે,
અચળ ન્યાય શું, ના તણાયરે. ૨૪

અરજિઓ કિધે, ફેલિ ઠેરિયે,
ઉમર લોઠને, તે યુમાવિચે;
સરવ ચોર ત્યાં, કોણુરે પુછે,
ગરિબ ખેડનાં, આસુઓ લુંછે. ૨૫

નહિ દુખો અમારાં, ગણાયરે,
નહિ મઠી કછી, હાય લહાયરે;
અમથિના વધૂ, જિયરાયરે,
સરસ શોખતો, નાજ થાયરે. ૨૬

રઝજિયે છિયે, યો અમે દુખી,
નયિ દયાળુ કો, કે કરે સુખી;
પછિયિ હારિને, પોક મૂકિયે,

ગુજ ક્રપાદિના, નાથ જાચિયે. ૨૭
 જગતનો દિસે, રક્ષપાળ તું,
 ત્યમ છતાં બને, નૈ ક્રપાળ તું;
 અલપ જીવ તે, અર્જ ક્યાં કરે,
 ધરમ નીતિની, ગર્જ ક્યાં સરે. ૨૮
 દિન દયાળ તું, દીપતો રૂડો,
 ઝટ વિદાર આ, જીલ્મ જે ભુંડો;
 નરમ દોરિ તું, ચૂકતો જહી,
 વધુ કુરા થતા, ફર્જનો તહીં. ૨૯
 દિનનિ દાઝને, જાણનાર તું,
 લહિજ જાચિયે, સૂખ સૂખડું;
 દુરજનો હણી, આપ તેહરે,
 ધરમ નીતિનો, દેજ મેહરે. ૩૧

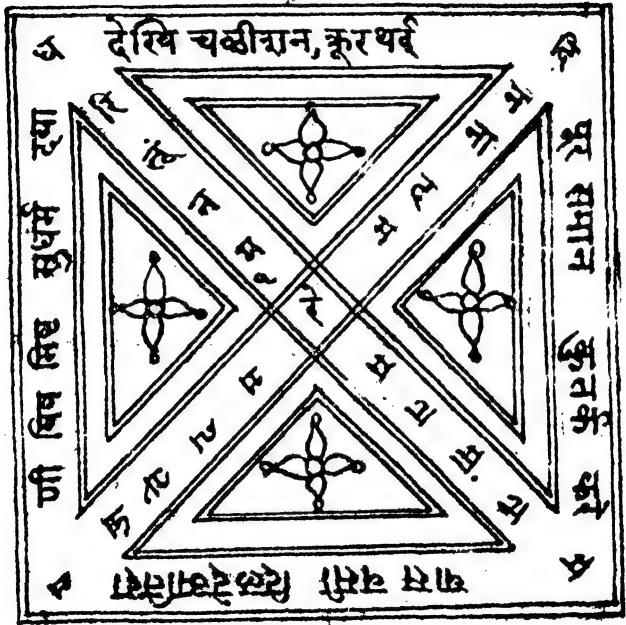
ગીતીવૃત્ત.

કેળવણી દૈ અમને, દુઃખ અમારાં કરોજ દુર કોઈ;
 તો ધન ઝાઝૂં પકવી, અમે આપિયે દિયે નહીં રોઈ. ૩૧
 ભૂપો ભરનીદ્રામાં, રૂઢિ બંધનમાં પ્રજા સહિત સર્વે;
 કષિક રૂધિરને પીવા, સાચા શુર યે ભરાયરે ગર્વે. ૩૨
 જ્યાં સૂધી અંધારે, તમે ચલવશો, અનીતિ યુખ ફાડી;
 કુરીત નાહિ નસાડી, ત્યાં મુધિ છેયે અમે તમે લાડી. ૩૩

(३७)

जाळी बंधयथा.

મદાંધી મનને સીધા, જાલેબંધ.

મદિરા છંદ.

રે! મન તું રિધ દેખિ અળીશ ન, કૂર થઈ દિન ના દમરે,
રે મદના નદિ પૂર સમાન, કુતર્ક કરે મતમાં તમરે;
રે મતમાં તમ વાસ વશી, દિલ દે અતિ દાગજ તે દમરે;
રે મદ તેજ ગણી વિષ મીઠ, સુધર્મ દયા ધરિ તું નમરે;

શિયલ વિષે.

પદ રાગ કહયાણ.

સૂ શીળપર ખૂશી થાઉં, હું મનમાંય, હું મન;
હું મનમાંય, સુ શીળ પર ખૂશી થાઉં, હું મન. ૧૬૬.
સત્ય નીતી તો તેમાં રહી છે,
દેખું ન દુઃખ કદાચ, સુ શીળ. ૧
જ્યાં જન જાયે ત્યાં સુખિ થાયે;
એજ એનો મહીમાય. સુ શીળ. ૨
આ ફનીઆમાં તે નર જાયો;
જે શીળમાંજ મુહાય. સુ શીળ. ૩
નિલકંઠ કે બવ દરિયે જુડતાં;
આશ્રીતની મહે ખાય. સુ શીળ. ૪

દ્વીરૂપ ગતાગત.

હોહરો.

(ઝેઠલે ઝેક પાદને અવળું વાંચતાં મહીયા પી
જીવું પાદ નીકળે તથા ત્રીજી અવળું વાંચતાં ચોથું પાદ
નીકળે તે,)

ભલો કદી રા' જાન લે, લે ન જરાદિક લોભ;

ભક્ષો તે જે મન લે, લે ન મજે તે ક્ષોભ. ૧

અર્થ

ભલો રા' (રાહ) ઝેઠલે સારો ધારો જે માણસ હો
ય તેજ લેછે. ઝેઠલે ધારણ કરેછે અર્થાત પશુ (ઝેવો
માણસ) સારા ધારાને ગ્રહણ કરતો નથી અને માણસ
જે છે તે જર આદીકના લોભને ધારણ કરતો નથી. એના
થી એનું મન તેજથી (વિદ્યાદિકના) ભક્ષ લેછે. અને
એની મજેથી તે કદી ક્ષોભ પામતો નથી.

કુલ્લવાનો વિષે.

૫૬.

ધીક તમારાં ફૂળો, ફૂર્જન ધીક તમારાં ફૂળો;

મુકો લાગતો પૂળો, ફૂર્જન ધીક તમારાં ફૂળો. ૮૬.

એક ટકાના યર્ષ રહાછો, ભીખારી વણ વીધા;

ગ્રહસ્થાશ્રમમાં નથી તમરે, ધર્મ તમારો બૂલો. ફૂર્જન. ૧

ખૂશામતો કરીને ઝાઝી, દુઃખ મળવો કાંઈ;
 મોઢું કુળ સમજવા તેને, ધુળમાં નાખી ડૂલો. ૬૦ ૨
 પુત્રોના વેપારથી દુઃખી, ચીંથરા જેવી જાતે;
 દોરી બળે પણ મુકે ન આંબળ, એ તમ રિતમાં થજો. ૬૦ ૩
 કુળાભિમાન ધરીને મનમાં, રોડે મારતા ઝાઝો;
 પણ ઘરમાંતો ત્રીજો દીવશ, રાંધે સળગે ચૂલો. ૬૦ ૪
 અરે અરે દિકરીઓનાં દુખ, વહુઓનાં દુખ ભારી;
 બળયાં તમારાં ગોત્ર પર્વરો, નામચક્રી શું ફૂલો. ૬૦ ૫
 તત્વ તમારાં બળી ગયાંછે, પ્રપંચ કરતાં પ્રીત્યે;
 કૌવચનાં ખી ૧૯૬૫ ધરીને, આશા સુધવા ડૂલો. ૬૦ ૬
 અંધારામાં મરેા આયડી, દીવો જ્યાં નવ હોયે;
 કદી હોય તો ઠારિ નાખવા, તમે ન કહિયે બૂલો. ૬૦ ૭
 સ્ત્રી જાતીને પાંચા જાણો, તમેરહ્યા મણી થૈને;
 પણ મણિ કપાથી પેંદા થૈછે, જુઓને રસ્તો ખુલ્લો. ૬૦ ૮
 કુમળી દીકરીઓના આપો, મતી તમારી બાળે;
 મનમાં સમજી ટકટક દેખી, નીર્બિજ સરખા ચૂલો. ૬૦ ૯
 તમે પાંચુ કે સ્ત્રિયો પાંચુ, એ વિચારજો હૈડામાં;
 સત્ય બહોતો અમ સુધારા, તાણું હાય પાનુંલ્યો. ૬૦ ૧૦

દિકરીયોનું કેહેવું.

લાવણી.

અરે પિતાબાઇયો અમારા, શુદ્ધી કર્યાં ગંધ આપતણી ;

યુગીનાં ઉર સાલ અમોને, નીર્મળતાથી કેમ ગણી;
 તમે કૂળને કેમ જુઓછો, એમાં થું સાં રે દીકું;
 હાથેકરી વિષ ગ્રહણ કરોછો, છોડીને અમૃત મીઠું. ૧
 મીઠ્યાઅભિમાની કુળવાનો, તમને જીતિયો મારેછે;
 સત્ય ધર્મને ન્યાય નીતિ તો, તેઓ આગળ હારેછે;
 જેમ તમારો દેહ તમોને, એમ અમોને લાગેછે;
 જેમ ઇંદ્રીઓ તમને સુખદે, એમ અમોથી માગેછે. ૨
 પરચરગણી કાદવમાં નાંખો, જાત અમારી બગડેરે;
 તેના છાંટા તમને જોડે, અંતરમાં ખુબ રગડેરે;
 વિવા વેર ને પ્રીતી રૂડી, બરાબરીથી કરીચેરે;
 જાત મનને સત સુખ ભાવે જ્યમ, એ રીતી આદરીએ. ૩
 જાણોછો એવુંજ તમેપણ, બકરી યજ્ઞને ખેઠારે;
 જડસા કુળવાનોની ધાકે, કારાગ્રહમાં પેઠારે;
 તમે વહુઓ દામ ખરચોને, ભીલડી જેવી લાવોછો;
 ગ્રહસ્થાત્રમમાં થાયે ગડબડ, તેમાં અમને તાવોછો;
 અમે ઘરેણાં નૈજ ચાહીયે, નૈજ ચાહીયે નાણારે. ૪
 પણ જ્યાં સૂખીયષ્ઠિએ એવાં, જોજોને ડોકાણારે;
 અથવા હક્ક અમારા અમને, આપોતો પણ મર્યાની;
 મનગમતા વર વરી રહીયે, પડે ત જીંદગીમાં હાની. ૫
 કુળવાનોની દીકરીયોતો, તમથેર ના આવેરે;
 અમોને પણ મહતા કુલીનો, નીતનીત રીખાવેરે;

એરીતે દીકરીયો ફાળી, નદી વહેછે બારીરે;
 અરે ફટ ચંડાળો તમથી, અમેજ સઘળી હારીરે. ૬
 સાચી વીધા સહ સહ પૈસો, સતનિતિયે જ્યાં માન મળે;
 અંચોઅંચે સર્વે સૂખી, સંપવધે કૂસંપ ટળે;
 કુલીન કેવું કેને તેનાં, શાસ્ત્ર સહુ વિચારોરે;
 હાડમાંહિ નહિ લોહી માંસ પણ, હુંહુંમાં પોકારોરે. ૭
 કુડા કેર કરનારા જેઓ, ન્યાત પટલો કહાવેરે;
 એજ અમારા કરતા સદા, ડાહ્યામાંહિ સુહાવેરે;
 એજ તમારી અંધાધુંધી, સત્ય જુઠ નથી જોતારે;
 જુઓછો તો ખુણા પાછળ, બકરી થઈને રેતારે. ૮
 બાહાર સીંહ સરીખા દીસો, ધરમાં સ્ત્રીના ગોબારે;
 જંગલિ સત્તા આપીતેને, ધર્મરક્ષા છો માળારે;
 હાહા આથો અનરથ કુડો, સ્ત્રીઓને રીખાવેરે;
 કળી મહાતમ જાણી સર્વે, ટકટક ધાસજ આવેરે. ૯
 કરજોડીને કહુધું, કોઈ કેદી બંધ છોડાવેરે;
 ખીગાડેલી નારીજતીને, માણસાઈમાં બાવેરે;
 જ્યાં સૂધી એ જોયાં કરશે, ખાસોતોજ બગાસારે;
 શુરવિર થેને ખડા થશે તો, તોડી દેશે તાળારે. ૧૦

છીઓને કેલવણી આપવા વીડો.

મરખી.

અંબા જોયાનીછે આડીરે, નીરખું મારી માડી.

એ દેશી.

શાધિને સુખની બારીરે, દેશી જીઆ વિચારી. ૧૬.

કેળવણીતજ કાંકરા હોય્યા,

અતાને તમને ચોર્યારે; દેશી જીઆ વિચારી. શાં ૧

સૌ સુખનું મુળ સ્ત્રીતા કહાયે,

મૂર્ખીયા થું સુખ થાયરે; દેશીં શાધીં ૨

કેળવણી કામ બેસનું શાસ્ત્ર,

સોંપીને કાધાં કુપાતરે; દેશીં શાધીં ૩

એમથી બારી અનર્થોરે આવે,

દુખજન સર્વને આવેરે; દેશીં શાધીં ૪

વિદ્યા વીનોદ કરે પતીસંગે,

એતા કેળવણીના રંગેરે. દેશીં શાધીં ૫

હઠીલી પ્રપંચી ને કરકશા કૂડી,

એતા તમારી કુરૂદીરે. દેશીં શાધીં ૬

કુરીતા સુધારી ના સુધરવા દીધી,

તર કાયા એ સારું કાધીરું! દેશીં શાધીં ૭

૧ સ્ત્રીઆને જંગલી છુટ આવે છે તે.

જાણીજાણે કેમ જૂઠાં આસા,
 આદરી અભીમાન ઠાસારે; દેશીં શાધીં ૮
 ક્યાંસુધી દુઝારે!! તમ રેશા,
 પ્રભુને શા ઉત્તર દેશારે. દેશીં શાધીં ૯
 બહુબહુ વીતેછે જગોરે ભાઈ,
 નીલકંઠ કે હિત આહારે. દેશીં શાધીં ૧૦

દેશાંયોને વિનંતી.

મરખો.

વિનતી કરેછું ધરીને વાલ કે, દેશી દીલ ધરારે લોલ;
 શાણો દેશ થયો ખેહાલ કે, સત્યતણા મરારે લોલ;
 કીધાં અસ્તાને કુડકાજ કે, પત લિધિ દેશનીરે લોલ;
 ધન્યર કપાથી આવી આજકે, સત્તા સુવેષનીરે લોલ. ૧
 સર્વે સ્થળે જયજયકાર કે, કીરણો અળકતાંરે લોલ;
 બેધોછા ક્યમ થંડા ગારકે, બેઠા વળગતારે લોલ;
 જ્યાં નથિ સૂધારે શિર તાજકે, ત્યાં તમ દિસે ધણુંરે લોલ;
 ઘેરાયું થે તેથી ધીટ કે, કાળજ તમતાણુંરે લોલ. ૨
 ક્યમ નથિ ગમતી કંન્યાશાળ કે, પદતાં પૂત્રીચારે લોલ;
 સ્ત્રીઓ કેલવણી વણુ સાલ કે, રખડે કુત્રીઓરે લોલ;
 ક્યમ નથી પુત્ર પદાવા પ્રીતી કે, અસ્પર્શી આઠ્યોરે લોલ;
 વીદ્યાવણુ નવ હોય સુનિતિકે, મુરખમાં ખપોરે લોલ. ૩

ચૌદે^૧ પતરે કરી મા બાપકે, સુત વહુને દમરે લોલ;
 બહુબહુ ચોટે તેથી પાપકે, બચ દુખનો ખમરે લોલ;
 આવે રાજતાણું કમું કામ કે, રામ જતારહેરે લોલ;
 લાંચો આપે કાઢી દામ કે, કરગરીને કહેરે લોલ. *
 દુહા અમલદારોના ધાવ કે, અમ્તાને સહોરે લોલ;
 દેખા દેખી દૈને દાવ કે, બહેમામાં વહેરે લોલ. ૪
 બહુ બહુ દુખ વેઠીને આમ કે, મમતામાં મરેરે લોલ;
 તો પણ લાજ ન લાવેા નામ કે, કેર કુડા કરોરે લોલ. ૫
 જ્યાંલગિ સદ વીદ્યાના સ્વાદ કે, સુતેન આખીયારે લોલ;
 ત્યાંલગિ સ્થાતી નથી આપ્પાદ કે, મુનીજન બાખીયારે લોલ;
 ઝટપટ હોઠો, દેશીભાષ કે, નીલકંઠ કરગરે લોલ;
 ઝડપેા વીદ્યા વેલી ધાર્ધ કે, દુખ થાયે પડેરે લોલ. ૬

ઉછરતા વિદ્વાનોને વિનતી.

ગરબી.

વાત વિચારે જહાલા વીદ્યા ભાગીચો.
 હેત ધરીને કહુ છું સારા કાજ જો;
 બેડી તોડી નાંખો, દુખની બાતરે,

૧ બાળબગનથી ચૌદ પંદર વરસે છોકરાં થાય છે તેથી
 અત્યંત નુકશાન વેઠવું પડેછે.

ત્યારે નેં રેવાથે કદિ નારાજજ્ઞે. વાત૦ ૧
 નજર ભરીને રૂઢિયાં સૌ શોધી જીએ;
 કેવાં દુખને હાય રહ્યાં તે માંય જ્ઞે,
 સહન કરે શું જીનાં પાપીએ ધાકધા;
 નધી મરવું કે મારવું કેને કાંય જ્ઞે. વાત૦ ૨
 બાળલગનનાં બળતાં વન નજરે પડે;
 માંહી સરવે પાડે ચીસે ચીસ જ્ઞે,
 દેખતાં સાંભળતાં દિલગીરી હુપજે;
 વળી ખીજ પલુ ઠોક પડે છે શીથજ્ઞે. વાત૦ ૩
 શાંત યત્નને કુળનાં મુળ શોધી જીએ;
 શોધી જીએને હાલ ચાલતી રીત જ્ઞે,
 કપી નાખે કષ્ટ ગરીબ થૈ ના રૂએ;
 જીએ દીકરીએ રીબાચે વીપરીત જ્ઞે. વાત૦ ૪
 વિદ્યા માઠી મેળવીને સુધાર્યાં તમે;
 પલુ ન સુધાર્યાં દેશી બ્રાત નિદાન જ્ઞે,
 તે તથા પુરુષારથ શુંસાચું થયું;
 માટે ભાઈ તત્પર થાએ જવાન જ્ઞે. વાત૦ ૫
 શામદામને બેઠ હંડ કંઈ વાપરે;
 વળી ગપાયો ચોળે તમે અનેક જ્ઞે,
 દુખ સહન કરી ધ્વિરનો ભરસો ધરી;
 આનંદી યત્ન સત્યતણો ધરી ટેક જ્ઞે. વાત૦ ૬

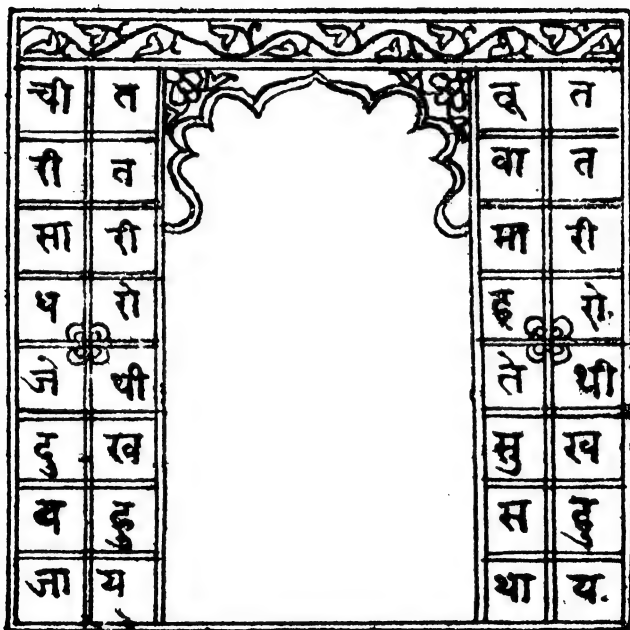

જો જીત્યા તો બંધ દિનોના છુટશે.
 હારીયું તો આગળ ઉગશે મૂળજો;
 સૂકો કાંદો ચાંમાશે ફરિ ફાલશે,
 પણ ના ઉગે જો હોયે કદિ નીરમૂળ જો. વાત૦ ૭
 માટે બ્રાતો ચિતમાં ચેતી આદરે,
 પ્રીત સહિત નીત કરવાને શુભ કામજો;
 જ્યાં સૂધીછે જુના પાપીઓ નાંમતો,
 ત્યાં સૂધીછે દેશ તણું બદનામ જો. વાત૦ ૮
 વળી મૂળ તે અનાચારનાં રોપતા,
 આગળ ઊપર પીડશે તેહ તમામ જો;
 તેથી તમ મેનતતો આશિરે ખતા,
 માટે અનીતી મુળ છેદો ધરિ હામ જો. વાત૦ ૯
 ત્યાગ કરો ઋ જુના પાપીયાને હવે,
 એક થાઓને સર્વ સુધારા સાથો જો;
 રૂઢી જીલમથી મૂગા ના ફરશે દુઃખે,
 ધુમે તમે વીણા મદ ઝરતા હાથીજો. વાત૦ ૧૦
 વિનવી વિનવીને નીલકંઠ કહે ફરી,
 દુખ સહન નથી થતું હવે તો લેશજો;
 ધનવીણા અધિકારો લડવા મોકલો,
 નિર્બળતા હણિ યર કરો નિજ દેશ જો. વાત૦ ૧૧

(४७) रच

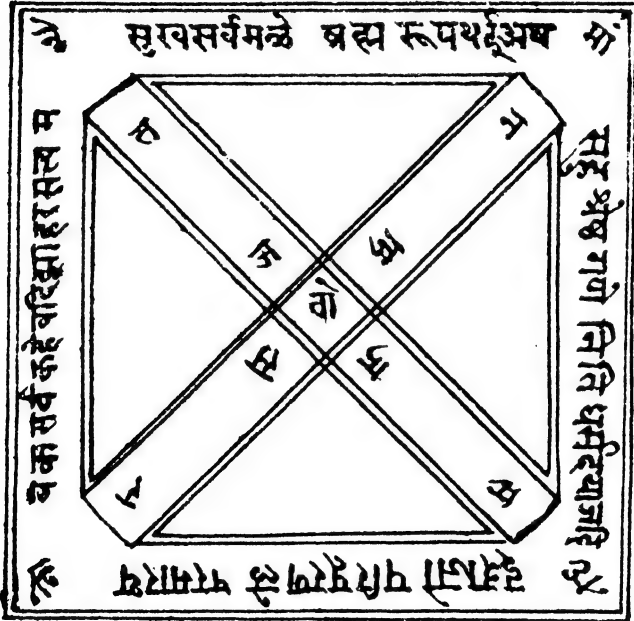
सुधारो धारण करी जे मनेदुर करना
कपाट बंध दोहरो.

(४७) क.

चारनितिनां चारफळ.

जाळी बंधु मदिरा छंद.

ચાર નીતીનાં ચાર ફલ.

જાળીખંધ મદિરા છંદ.

તોજ તને સુખ સર્વ મળે, બ્રાહ્મરૂપ થઈ અધમાં ન જતો;
તો જનમાં સહુ શ્રેષ્ઠ ગણે, નિતિ ધર્મ દયાજ દિલે સજતો;
તો જશ લેઈશ જો પરિપૂરણ, લે પરમારથનો રસતો;
તો સરનો બક સર્વ કહે, વદિ જાહર સત્ય મને તજતો. ૧

સુધારો ધારણ કરી, વહેમને દૂર કરવા વિષે.

કપાટખંધ દોહરો.

ચીત રીત સારી ધરો, જ્યાં કુખ બહુ જાય;
તૂત વાત મારી હરો, એથી સુખ સહુ થાય. ૧

સુધારા વિષે.

દોહરો.

પર્વત પર વર્ષા રૂપું, છે આનંદ કલોલ;
મીત્રો બે વીચારતા, વાતજ આની સોળ. ૧

સોરઠ.

પેહેલો—શુભ દીન આજે આનંદી જણાયે;

તાન ખાણ અહીંજ ખણાયે,

માટે વાત વિચારો કાંઈ

જેઘી નીશ્ચય થાયે ભાઈ. ૧

હાલ વખતે સુધારો આણે,

જેને સારા જનો માન આણે;

એ શી વસ્તુને ક્યાં થકી આવી,

એનું બનેશે થું આગળ ભાવી. ૨

ખીજો—વાહ મીત્ર તેં પૂછ્યું બેશ,

એની ચરચા ચલાવો વિશેષ;

સારી રીતનું નામ સુધારો,

એનો અર્થ ખુલ્લો એજ ધારો. ૩

સારી રીતીનું બળતો બહુ છે;

સારી રીતી આધીન સહુ છે,

સારી રીતીથી સુર્યને ચંદ્ર,

સારી રીતી તે આસન પંદ્ર; ૪

સારી રીતી તે વૈદ્યંડૂરી,

સારી રીતી તો સાચી થરી;

સારી રીતી જહાં ચાલે છે,

સૂએ સર્વ તહાં મ્હાણે છે. ૫

એનું જોર આજે ભગ્યું છે,
 અંધાં પડી તે ભાગ્યું છે;
 આહા! સારી રીતીનેા ભરણ,
 ભર્તૃખંડ ન કોનો દબેલ. ૬
 કાળ નીચમે સારી રીત ટૂટી,
 કોને તમમાં જડી નવ ખૂટી;
 આઝ્યા પર્દેશી સત્તાવાન,
 સારી રીતીને દેતા માન. ૭
 સૂતા સોંહોને ઝટ જગાડ્યા,
 નીજ જોરના ડંકા વગાડ્યા;
 થયાં યુદ્ધ થયાં વળિ ભારિ,
 અસંખ્યાત જીવોની ખુવારિ. ૮
 અંતે અનિતી હારિને બેઠી,
 સારિ રતે કરિ છે હેઠી;
 ભર્તૃખંડની ભારિ ખૂટી,
 વીદેશીઓએ દીધિ અખૂટી. ૯
 જહાં તહાં છે જય જયકાર,
 સારિ રિતીમાં સૌ સુખકાર;
 પહેલો—એનો અનુભવ મેં કરિ લીધો,
 તમે ચોગ્ય જવાપજ દીધો. ૧૦
 કે કહેછે આ કળિયુગ ભારિ,

માટે ચાલે નહીં રિત સારિ;
એમ જોવા ગયે આ કાળે,
અનીતીઆ ચાલે ચોડે ભાલે. ૧૧

દ્રવ્ય અનીતી વણુ ન રળાય,
પારધી રૂપે શીકાર યથા
અધીકારે તો ન્યાયજ વેચે,
છૂપા રમતા તે પેચ પેચે. ૧૨

દુઃખ વર્ષાદનો તે દરિઆ,
ગાથાં મારે છે કૈક ઉપરિચો;
અધિકારથી નર થાય અંધા,
અધિકાર એ ધરના ધંધા. ૧૩

જોખનમાંહી કરે નાહીં જાર,
તેતો કહેવાય ના હું શીઆર;
સ્ત્રીને કેળવણી નહીં આપી,
છૂટ જંગલીથી શર્મ કાપી. ૧૪

વિદ્યા ટીપણા માંજ રહી છે,
જોયા વિના ન ચાલે સહી છે;
ધણી વીધા ખતાવે જોહ,
નાક કાન ઝાલે ઝટ તેહ. ૧૫

એમ! ભરિયા અનેક વિવાદ,
કોને મળતો નથી સત સ્વાદ;

ધન વિદ્યા અને અધીકાર,
 જોબન સહીત પુરુષારથ કાર. ૧૬
 એતા અવજારે રસ્તે ચાલે,
 તેને સહુ જન ટગ ટગ બાળે;
 સૌને સ્વારથ સરતાં ન કાંઈ,
 નીતી અનીતી તે શી બાઈ. ૧૭
 તમે કહેજો કે જય જયકાર,
 પણ આતા દીસે અંધકાર;

બીજો.—કળીયુગ એ અનીતીનું નામ,
 જેના દુષ્ટ અને પરીણામ. ૧૮
 પૂર્વ વીદ્યાનોએ રીત જોઈ,
 બળ હીણ દીઠા સહુ કોઈ;
 તેથી બાંધું બવીબ્યજ તેનું,
 નહીં મન રહે વશ કેનું. ૧૯
 તેથી બહુજ અનીતી ચલાવી.
 સ્વાર્થી શાસ્ત્રોએ તેહ વધાવી;
 હવે સાચી સત્તા શીર આવી,
 સાચી સારી રીતીને સોહાવી. ૨૦
 નહી દીઠાનું દેશીએ દીકું,
 તેથી મીઠ્યાભીમાન છે મીકું;
 મંત્ર શાસ્ત્રને જોતિષ આદી,

- ભાગી હૃદયના ચક્ષુને બાદી. ૨૧
 જેમ પરભાતનો સુપ્રકાશ,
 જખમી જગતાં નીદ્રામાં ભાસ;
 આંખ ચોળીને સાવધ થાયે,
 જાણે વ્યસનીની રીત સદાયે. ૨૨
 એમ સુધારે બાબાર્ક રાજે,
 મુર્ખ લોકોના મતને બાજે;
 પત્ર પોકારતાં વર્તમાન,
 સારી રીતીને દેતાં માન. ૨૩
 ન્યાય કોરટો ખુલી નીદાન;
 ન્યાયાધીશો તે રત્ન સમાન.
 દેશી ઉછરતા આ કાળે;
 કેળવણીથી સારી રીતે ચાલે. ૨૪
 નીતી વાતોનાં પુસ્તક થાય,
 એથી કળિયૂગ વાત શરાય;
 બહુ પુસ્તકાલયતો ખીરાજે,
 પ્રીતી મહુની તે જીપર રાજે. ૨૫
 હુબર વધવા મંડળીયો મળે છે,
 ધર્મ સુધારવા કે મચે છે;
 જેમ હાથુવા કે તત્પર રહે,
 નવા શોધથી જ્ઞાન વધે છે. ૨૬

જાદુગરતો કહક આથડે,
 મંત્ર શાસ્ત્રિઓ કે લડથડે;
 ભુત પ્રેતના ભરમા ભાગ્યા,
 સારા સાર તે સૂજવા લાગ્યા;
 કેક અ ન્યાયાધીશે ઉડયા,
 જેને પાપોએ આઝા ઝૂડ્યા. ૨૭
 દંડ છત્રી તણા અહ્યા વીના,
 છાયા સૂળ મળે ન આધિના;
 એમ દુ.ખ પ્રજાનું ન્યાયી,
 મળે અધિકારનું સુખ ત્યાહી. ૨૮
 હવે ના શુરા ઉછરે છે,
 જુના પાપીઓ તેથી મરે છે;
 હવે સમય સુ આગ્યો છે પાસે,
 કળીયૂ તે નાસીજ નશે. ૨૯

પહેલો. હવે બ્રાંતી મારી સહુ ભાગી,
 થાવું સુધારાનાજ સોહાગી;
 બનતી મદદો કરવી શુભકામી,
 ધન વીણા અધિકાર હામી. ૩૦
 એવું નીશ્ચય ઝુજને થકું,
 અંધારે તો સમુજાશુ ગયું;
 હવે વાર થક ગઈ આઝી,

કાલ કરશું ચરચા તો તાજી. ૩૧

દોહરો.

રચના વીવીધ નીહાળતા, ગયા નઅ નિજ ઘેર;
યાચે નીલકંઠ ધૃષ્ટને, સૌમાં સન્મતિ પ્રેર. ૩૨

દુરાગ્રહ તજવા વિષે.

જાલીખંધ મદિરા છંદ.

માન મળે નહિ કૂરપણે દિનને ડરકાવિ દમ તનમાં,
માનત મેરૂ કશીશ તથાપિ મરિશપવાદ લઈ વનમાં;
માનવ ધૃષ્ટિ કપાથિ થયો પશુ કેમ બને અધમાં જનમાં,
માનજ માન તજી અવળાઈ ન મૂરખતા ધરિ લે મનમાં.

અધીકાર મદ લાંચીયા અધિકારીયો વિશે.

ઇંદવજ્ઞ છંદ.

જ્યારે સુ હોજોજન હાથ લેછે;
ત્યારે કુડાં કામ બહૂ કરેછે;
એવું જણાયે બહુ વર્તમાને;
ન્યાયો રૂડાને નહિ કોઈ માને. ૧
વીચારતાં વાતજ એ વિષેની;
હુદાસિ આવે ઉરમાંજ નેની;

-યાયાસનોથી નર યાય અંધા;
 -યાયાસનો જાણી કમાણિ ધંધા. ૨
 જેલે દિસે હાલજ દેશ હાળી;
 એ કૂ અધીકાર તણિ નિશાળી;
 એ કેડ મોટીજ કુડા નિશાળી;
 ચાલે રિતો અંધપુરિ નિશાળી. ૩
 જ્યારે હતી પ્રાણલુ હાથ સપા;
 સર્વે હતા સંપિજ એક મપા;
 તે વખતની નીતિ નથીજ આલે:
 આલે અધીકાર મદંધ ગાલે. ૪
 ખૂડીગયાં રાજ્ય બહૂજ મોટાં;
 અપાર જનોનાં શીર ભૂમિ લોટયાં;
 કૂસંપને વહેમ દરીદ્રતાઓ;
 તેમાં પડયો દેશ સુ પુજ્ય જાયો. ૫
 દૂખી થયા તો પણ જ્યાં સત્તા,
 દીધી પ્રજાને નહીં આઈ ખત્તા;
 શો ધર્મ દીસે અધિકારનો તે,
 જાણી ગ્રહે સત્યજ વીરલો તે. ૬
 થોડો ધણો જો અધિકાર પામે,
 જૂઠાણું જૂથ વિરામ પામે;
 જેથી સુધારો બહુ થાય ન્યાયે,

તે ન્યાયને ફર્જન વેચી ખામ્મે. ૭
 લૂટારૂંઆથી કે ભાગ રાખે,
 કે ડાંડ દલ્લાબથી ફૂડ ચાખે;
 વર્ષાસનો જીપરિ કેક લે છે,
 હાથો નિચેના જન મોકલે છે. ૮
 કે નારિયેથી સત ન્યાય ખાળે,
 અસાનતાથી કંઈ ચીત ચાળે;
 કેવા પ્રજા જાય તહીંજ કોપે,
 આયો તણી લાજ ધણીક લોપે. ૯
 એ કૂં અધીકારનિ ખીક કેરી;
 ચાલે કહેવત અછી ધણેરી;
 કોઈ કહે હાકમ મીણુ કેરી,
 તેનાથિ ડરવુંજ હજાર કેરી. ૧૦
 દેવો તણા આગળ દોડી જવું,
 ન્યાયાસનો પાછળ ચોર થાવું;
 કહેતાં કઈ હાથ વચેજ પેટ,
 સાચે જીંડે કાઠવિ તેની પેઠ. ૧૧
 શીકાર તેને વણિ કે કહેછે,
 મૂર્ખો લહે ત્યાંહથિ ને ખચે છે;
 છે હાલ ખુશામદ રોજગાર,
 તાજો, વળી ખીક નહિ લગાર. ૧૨

દેએ સહુ પાપ બહુજ બાણે,
જૂઠા વદે સોગન સત્ય ટાણે;
એથી હણાય નિતિ સત્ય માન,
વેઠે સહુ વ્યર્થ બિઝેજ જાન. ૧૪

આ વખત તો સત્યનીતી ન ચાલે,
એવા કુડા મત્ત ઘણાક મહાલે;
શૂં હું વધુ એહ વિશેજ બોલું,
વીચારતાં ત્રાસધિ ચિત્ત ડોલું. ૧૫

સૂધારકોના કૈ ઝોળ ધર્તા,
ખૂણા મહીં પાપ ઘણાંક કરતા;
ભકતો બની કંઠિજ કૈક બાધે,
એ દીનનાં રૂધિર નીત્ય રાધે. ૧૬

એવા અધિકાર તણાજ હાલ,
દીસે બુરા ત્રાસ કુ દાય હાલ;
નીતી વીના ત્રાસનું દ્રવ્ય જોહ;
રે'છે નકી વર્ષ દશેક તેહ. ૧૭

ઝાઝૂં રહે તો કદિ સોળ વર્ષ,
અંતે કરે નાશ તમામ હર્ષ;
એવું લખો જીર વિશેજ ભાઈ,
પાળો ખુશીયા વધશે વડાઈ. ૧૮

દોહરો.

લાંચ ગાંચ આપે અતી, કરાવિને ફૂર કામ;
નીચ પેચ કાપે મતી, કરાવિ લે ઉર આમ. ૧

ગોમુલીકા બંધ તથા કપાટ બંધ.

લાં	આં	આ	અ	ક	વિ	ક્રુ	કા
ચ	ચ	પે	તી	રા	લે	ર	મ
ની	પે	કા	મ	ઠ	વિ	કુ	આ

સુધારકોને શિક્ષા.

૫૬ રાગ સોરઠ.

ક્યાંસુધી રેહેશે આમ દુખાઈ,
તથા આંખે રજ રાઈ રે? ક્યાં સુધીં ટેક.
કમળેરી ને ગુસ્સો બારી,
ખોઈખોઈ સ્વતંત્રાઈ,
ફૂડી કમાઈથી સુકૃત્ય સમન્ધા;
દેશતો નય છુટાઈ. ક્યાંસુધીં ૧
વીર તમારાં ફૂળ સંભાળો,

હામધરે હરખાઈ;
 શાંત થઈને સ્થાતી વીચારે,
 તજીને રીત્યો અવળાઈ. ક્યાંસુધિં ૨
 સુખ પ્રપંચી સાચાં માગીને,
 કેમ જાગ્યોછો કલાઈ;
 દેશહીતે દુખથી શું ડરોછો,
 જાજે ના તમને ભાઈ. ક્યાંસુધિં ૩
 વિદ્યા કળાઓ વધશે વધારે,
 ત્યારે સમય સુખદાઈ;
 કરગરી કહુંછું દાસ નિલકંઠ હું;
 ગરમીગાઓ તજી વાઈ. ક્યાંસુધિં ૪

સુધારકોને સુચના.

૫૬.

મુજને અંતસમે અલખેલા મુજને મૂક્યોમાં (અંદેશી).
 સજ્જત ભણ્યાગણ્યા વીદ્વાનો, દેખી શું રહોરે;
 વિનતી ઉર ધરે સત માનો, દુખમાં ના વહોરે;
 શું જૂઠા ડોળામણીંતે દોડું, દેખી શું રહોરે;
 નયિનયિ સત્પદેશ અભિમાનો, દેખી શું રહોરે;
 સહોછો મૃગા ગ્રાજાં જાનો, દુખમાં ના વહોરે;

૧ જીર, કોટ, સ્ટાફીંગ વીગેરે પેરવામાં.

રહ્યો થું વીણામાં થુભ સ્વાદ, દેખી થું રહોરે;
 જાગે જો મહીંયા બકવાદ, દુખમાં ના વહોરે;
 થયું થું મૃતિકા સુત જર આજે, દેખી થું રહોરે;
 તેથી જો જન્મ નીજનો લાજે, દુખમાં ના વહોરે;
 રૂઢિયો કુણપાસે ટેડી, દેખી થું વહોરે;
 હાહા સુખ સૌ નાજે દુડી, દુખમાં ના રહોરે;
 બહુ દુખ વેડે છે દિન લોકો, દેખી થું રહોરે;
 બહેરા કાન થયા થુણિ પોકો, દુખમાં ના વહોરે;
 ખરે થું બકરી થઈને બેઠા, દેખી થું રહોરે;
 કુરાગ્રહ કારાગ્રહથી હેઠા, દુખમાં ના વહોરે;
 નિકળતા સીંધો* ગર્જના કરતાં, દેખી થું રહોરે;
 જુઝ્યાંછો આપની નજરે કરતા, દુખમાં ના વહોરે;
 અજના વાડામાં ઉછર્યાંછો? દેખી થું રહોરે;
 જ્યો નીજ રૂપને વીસર્યાંછો, દુખમાં ના વહોરે;
 પડીઆ દેશ દેશી શીરપાણો, દેખી થું રહોરે;
 ઘીલમાં નીજ સમ તે દુખ જાણો, દુખમાં ના વહોરે;
 કરગરિ નીલકંઠ કરજોડે, દેખી થું રહોરે;
 થુરકો રૂઢિયો બંધન તોડે, દુખમાં ના વહોરે.

પ્રેસ તથા વર્તમાન પત્ર વિશે.

મરાઠી આલની સાખી.

દેશ સુધારાતણાં સાધનો, તેમાં સૌથી રૂઠું;
 વર્તમાન સહ છાપખાનુંછે, એનું હિત અતિ ઊંટું. ૧
 પૂર્વ કાળમાં વીણા ગ્રંથો, કરવા પડતા પાઠે;
 પુસ્તકની બૌ કીમત પડતી, લખાય ન વર્ષ આઠે. ૨
 કીધી દુર એ માઠી હરકત, હવે પુસ્તકો વહેલાં;
 છપાયછે મનમાંન્યાં, નેવળી લેવાને બૌ સહેલાં. ૩
 વર્તમાન જે પ્રગટ થાયતો, દેશ લાભ બૌ લેછે;
 એકી વખતે સરવે જનને, ખબરો રૂડી દેછે. ૪
 અપાય જોતોજન નીતીને, હણાય અનિતી ભારી;
 અન્યાયો ખૂણામાં બનતા, જાણે આલમ સારી. ૫
 વાંચન લખણ સુશદ્ધી શક્તી, થેવનારતો પામી;
 દુલ્લ માણસો ડરતા રેછે, હઠીજાય તે હામી. ૬
 જેમ ઢોંગ સૌ નાશીજાયે, ગડગડ નીતી ગાળે;
 દેશ વીદેશ સુકિર્તિ માંહી, દેશ પ્રેસથી રાળે. ૭
 રાજપ્રજા એવા કામમાં, જે જોતોજન આપે;
 નીલકંઠ કે બધો હરકતો, પ્રેસ દેશની કાપે. ૮

ઘેમની જડ જોતીષ.

રસાવળી છંદ.

કાળ નિયમને કાળ ગણીતો તણા અંથછે;
 એમાં નવ સમજાય, એહવા ઘણા પંથછે;
 પ્રાણાણુવણુ અધિકાર, નથી કોને શિખવવાનો;
 કેક શીખતા તેહ, ધકા ખાતા સતમાનો. ૧
 આકાશે અહ જેહ, તેહને દેવ ગણ્યાછે;
 સુખ દુખ દેતા તેહ, ભાત પ્રાણાણુ તણાછે;
 તેપણુ પુરં કોય, શિખેલું દીસેનાહી;
 ચાલે મત બકવાદ, અસ્પ વીદ્યાની માંહી. ૨
 અક્રીમાંધી પાઘ, ફરંતા દીસે ઝાઝા;
 અસાની જન માંહા, વે'મ પ્રસરાવે તાજ;
 સુખ દુખ સૌનાં એહ, વર્તીને ભવીભ્ય કેતા;
 ધરનું જ્યારે મરે, તહાં શેષજ રહેતા. ૩
 રાજ દ્વારે જાય, નીત નીત નિયમ ધરીને;
 દે અનેક ત્યાં જેમ, જંગલીઓ છેતરિને;
 એક તિથીને કાજ ઘણામત^૧ પડતા જ્યારે;
 વ્યર્થ મમતને જેમ, બહુ દુખ દેતા ત્યારે. ૪
 મૂળ દેશ છીતનું, બિગાડે જોણી લોકો;

૧ શીવ મત અને વૈષ્ણવમતમાં આ ગાખત બારે ટંક થાયછે.

ડાળાંની શી વાત, મુકે જ્યાં સર્વે પોકો;
 સાચી વીદ્યા તણો, શોધ કે નધાજ કરવું,
 સાચી વીદ્યા તણો ખોધ કે નધાજ ધરવું. ૫
 ધણો સંશયી શોગિ થાય એ શાસ્ત્ર કહેછે;
 તે પણ ગંડુલોક, વહ્યા ભિયુંજ વહેછે;
 જો કહિયેતો કળી માહાતમ દોષ ખતાવે;
 નાસ્તીક કેને લહે, કહેનારને દબાવે. ૬
 જો દેવોનું એહ, કરેછે પૂજન અર્ચન;
 યંત્રો માંહી જીએ, હાસ્ય કારક લાગે મન;
 એક ઇંશ વણુ કોય, નથી અઘીનો ધારણ;
 એક ઇંશ વણુ કોય, નથી અઘીનું કારણ. ૭
 એક ઇંશ વણુ કોય, નથી સુખ દુખનો દાતા;
 એક ઇંશ વણુ કોય, નથી ન્યાયોને ત્રાતા;
 શાણા શજ્જન નજ, દેશીઓ કરો વિચારો;
 હકીલાઈ છોડિને, જૂઠ શિર જૂતી મારો. ૮
 જોતિષ વિદ્યા શત્રુ, શોધથી જો એડાયે;
 કુમાર્ગ જાતું ધન, તેહ કામે વપરાયે;
 ચમત્કારી ધંધરી તહાં દેખાયે તાજ,
 જેમ જમને ક્ષેમ થાય સૌ રૈયત રાજ. ૯

હોહરા.

રમણ આદિક ગ્રંથથી, પ્રમ પુછે કે લોક;

ધંધા આલે જોષિનો, આવે થોકે થોક. ૧૦
કરે શું જોતીધી નરો, પજવે લોક અપાર;
દશાંતે સમજવું હું, મન કરજો નીર્ધાર. ૧૧

મનહુર છંદ.

એક ગામડાનો કોળી ભાયાત ઠાકોર ગયો,
જોધી ઘેર મુહુરત પુછવાને વારણે;
જોધીએ જોષને કહ્યું, શુભ મુરતતો નથી,
એવું સાંભળીને કોળી, કોપ્યો ખીન ધારણે;
તરવાર કાઢી કહે, શીશ હું ઉડાવું તહાઈ,
મારા સાડે મુરત ન, રાખિયું શે કારણે;
જોધી ગભરાણો બોલ્યો, બાઈ રહી ગયું એક,
મુહુરત લે આ ન મોકલ જમ બારણે. ૧૨

દોહરા.

બ્રાહ્મણ કે નવ શીખીયે, તો બ્રાહ્મણ વટ જાય;
જેનો અપ બહુ જ્યાં રહે, તે વીદ્યાજ્ઞ રખાય. ૧૩
રાજાએ દેવત સહિત, આવેછે અમઘેર;
બ્રાહ્મણ વટ જાણે સહુ, દેવે વહેમની છેર. ૧૪
પાંચ શ્લોક પાઠે કરી, ગપ્પાં રૂઠિનાં સ્થાન;
દમામ દેવે લોકને, એથી એનું માન. ૧૫
સાચા થોધ કરી જતાં, રાજ પ્રજાની પાસ;
જેએ તો હસિ કાઠતાં, વ્યર્થ સહુ પ્રયાસ. ૧૬

ચાલેછે એ રીતથી, જોતિપત્તા દેવાલ;
જનગત જન જોવે કદી, ખરા જણાએ ખ્યાલ. ૧૭

ચંદનમાં સર્પો, અથવા રાજ્ય અંગો પ્રપંચીઓ.

રમાવળી ૭૦૬.

રાજ્યનિ ન્હાનમ હોય, હોય જપતી બેડેલી;
અગર અબલુને મુર્ખ, રાય કર સત્તા ચેલી.
એવું જ્યાં અંધિર હોય ત્યાં દુર્જન સોડો;
ખટ પટ કરીને થાય, અધીકારી લે ધોડો. ૧
પ્રધાન આદિક અંગ, રાજ્યના જેહ ગણાયે;
તે હામે દુર્જન સાથે નીતીઓ હણાયે.
નામ મુધારા તણું, સાંભળી થરમી મરના;
વણુ વીણા શું થાય, ખુણામાં ગેવો ધરના. ૨
વસ્ત્રથિ સોમે મૂર્ખ, જહાં લગિ મૂપ રહે તે;
પણુ વદવાથી મૂલ ઝટ વિદવાન કરે તે.
તો પણુ મારે શેર, અંધમાં બહેર કુટાયે;
રાજ્ય તણી અમ કીર્તી, તેમને નામ ગણાયે. ૩
રાખે ઝાઝા દૂત, કૂર કરમી કરનારા;
જુજવા રેપેતેહ, ખાતમી મિળવનારા.
એકો રાખી રહે, પરાક્રમ જાણે માદું;
દે સોડોને દુઃખ ગણિ નવ માદું છોડું. ૪

રાજા રાજે સંગ, સુધારક સુધારાનો;
 મેળવિ વીણા માટે, વળી જો યાચે દાનો.
 ફિકર કરે નિજ ઉર, કરતાને સંભારે;
 આલે નવ પરપંચ તેથી તેનો ભયભારે. ૫
 બપરિચાને લાંચ દઈ પેદામાં લેતા;
 ધમકાવે રાજન, વળી કર ઝાઝો રેતા.
 સત શિખદાયક વિશે, ધણા વહેમાજ ભરાવે;
 શિખવિ દુર્ગુણો પૂર, ધાય ત્યાં લગી ચલાવે. ૬
 કહે કોઈને ઐમ, તેને દીવાન બનાવું;
 કહે કોઈને ઐમ, તેને હું ધામ રળાવું.
 કહે કોઈને ઐમ, રાખી પ્રીત કરાવું;
 કહે કોઈને ઐમ, દક્ષ વુજનેજ કરાવું. ૭
 કપ્પે મુકાવિ હાથ, સર્વને શાંતી આપે;
 રચી પ્રપંચો પૂર, પછી નીતી ઉત્થાપે.
 સજ્જન પર કરી દેશ, વેગળા રાજે ઝાઝ;
 કામાં કરમાં કરે, નીજવશ કરવા રાંઝી. ૮
 મદાંધ ઉપરિ તેહ, રચાન રક્ષણ કરનારા;
 અનીતિ ચલાવિ અતી, મમત માંહીં મરનારા;
 પ્રજા મુરખ કરિ જીલ્મ, ધકી પ્રજાની મૂઠે,
 ખુલ્લી લાંચો ખાય, ન્યાય વેચીને દૂકે;
 વર્તમાન જો હોય, પોલ હુધાકું યાચે;

તેથી તે બહુ ચિત્ત નહી, નહી પત્ર કપાષે. ૬
 પ્રજા થાય હું શિઆર, હકો તે સાચા માગે;
 તેથી કરિ અચ્છાન, સુ વીદ્યાને તો દાગે.
 રાજ્ય તાણું શું થાય, થાય શું પ્રજા પુકારે;
 મારે શુંજે કામ, દુષ્ટ એવા ચીમારે. ૧૦
 જો રાજા રે' મુખં, તેમ વધુ દેર રહીશું;
 જો દો કેશે કાંય, પ્રમંચનિ શકતી ધરીશું.
 એજાંટોત્તા હાથ ગીચે જન દમિલ રહિશું;
 ગમતાં કાર્ય બળવિ, વહેતા ભંગા વેશું. ૧૧
 બલે મરોને પ્રજા, બલે બગડે રાજાઓ;
 બલે અ કિર્તિ થાય, બલે અગ્નીતી મંડાઓ.
 પ્રમિથરતો દામ, છુરેતો નારી સારી;
 સંત કામ સંતવી, બહુલીતા દૂરાચારી. ૧૨
 ધાસ તાણું વત્ર હોય, પ્રકે એકજ અંગારા;
 સધળું સળગી જાહે, બાળવું લાલો ચારા;
 હજાર ગાડાં બૂક, સાલવું હોયે જામાંહી;
 સધળું સળગી ઉઠે, સત્ત્વ જો પ્રસરે સાંહી. ૧૩
 પછી મમતને દેશ, વધે ને લહે જોરયા;
 બહુ બટપટ બકવાદ, બયંકર કરે સોરયા.
 ભાભિ ધણા જ્યાં હોય, પુર્તિ બળે કથમ મરશે;
 પણ તેમાંયિ કોય તરયું નમિ ને વળિ તરશે. ૧૪

૨૨!! આ અધિકાર, પ્રજા કુળ કેવું કાપે?
 ૨૨!! આ અધિકાર, ન્યાય તે કેવો આપે?
 ૨૨!! આ અધિકાર, થકી શું વીધા વાધે;
 ૨૨!! આ અધિકાર, સુધારો કેવો સાધે. ૧૫
 જીપરથી અંગ્રેજ, હરે પરખંચી પૂરા;
 પ્રજા સૂણ સત ન્યાય, તણા તે કરતા ચૂરા;
 આવા જ્યાં અધિકાર, ખુણામાં સડમાં કરે છે;
 નેક ન્યાય સરકાર, જુઓ ચિત કહોં ધરે છે. ૧૬
 હોહુરા.

સત્ય સુરજના તેજને, જુઠ વાદળધિ ન ડાલ;
 ગોશ વાદળના બની, જીપજે ઠળે અથાગ. ૧૭
 અમકે અંધારા મહીં, પ્રપંચ રૂપ ખસોત;
 સત્યોદયથી લય થતાં, જણાય તોતે તોત. ૧૮
 પ્રપંચ તજિદો પ્રીતથી, નિજહિત આહે સજ્જન. ૧૯
 બુજંતી છંદ.

પ્રપંચો થકી બંધનોમાં પડાયે;
 પડી બંધને જૂઠમાં પાપિ યાયે;
 પ્રપંચો વિના, સદ્ગતિને પમાયે;
 નીવૃત્તી સ્વતંત્ર સદામાજ સાથે,
 બાપાંતર.

સુધારકોને સુચના.

૫૪.

રહો હવેના બાળે સજ્જન રહો હવે ના બાળે;
 બાળે જ્ઞેમ ન બાળે સજ્જન રહો હવે ના બાળે. રેક.

કર્ત્તનો તણા પ્રપંચ ભરકર, અળમાં રહી ધૂળવે;
 સાહસ રહામા ધર્મ ધરાયા વીનાં નહી રહ્યા બાળે;
 સજ્જન રહો હવેના બાળે. રહો. ૧

ક્ષમાભાવને રાખો આગળ વીદ્યાઓ ધર મુકો;
 હારી રહી મુખથી ખડી વાતો, અંધ કીધે નવ બાળે;
 સજ્જન રહો હવે ના બાળે. રહો. ૨

નિહર રહો હિંમતથી હિંદુર શુભ ક્રમોમાં સાથે;
 મુરઠ કરો મરણીઆ યજ્ઞને જ્ય જ્યકાર અવાળે;
 સજ્જન રહો હવેના બાળે. રહો. ૩

ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય સત્યમાં જણાયે, કર્ત્તન જીવમાં માતા;
 અનામારનાં મુખ રેષેછે, જ્ઞેમી જાણ મીજાળે;
 સજ્જન રહો હવે ના બાળે રહો. ૪

અપ સમાન નહીં બળ જીજ્ઞું, વૃષ્ટા વિના જળ ઝાંઝૂં;
 પર આથે સુધારાદીવજ, પ્રકાશીત નહી રાળે;
 સજ્જન રહો હવે ના બાળે. રહો. ૫

વ્યર્થ જીવ મનમાં રાખીને, મુણામાં તરકર પાવું;

તે થકી પુછે મરવું ફક્ત સત્ય દેશગી ઘરે;
 સજ્જન રહે હવેના લાજે. રહે. ૬
 રણમાં પડવું છત આશયી વિના ધવાયે તેને;
 શૂન ફોં શૂન સિાનું થાયે, માટે કરવું આજે;
 સજ્જન રહે હવેના લાજે. રહે. ૭
 રહી બંધને કુખ ફંધને, ટકટક જોયાં કરીને;
 ધર ખુણિયા થે ગપ્પાં હોયે, ને જિત ડંકો, લાજે;
 સજ્જન રહે હવે ના લાજે. રહે. ૮
 ધિકધિક ધન વીણા અધિકારે, રેશ કુખ ના ભાગ્યું;
 પશૂ પક્ષીઓ પણ જૂઓને કરતાં મનત આજે;
 સજ્જન રહે હવે ના લાજે. રહે. ૯
 કાળા માયા તણું માનસી, સ્વતંત્ર કામ કરેછે;
 એ કેવતને ઉર વીચારે, કરે ફેર શા કાજે.
 સજ્જન રહે હવે ના લાજે. રહે. ૧૦

૧ ફેરલાક સુધારકોનું બતાવવું એવું છેકે, કીડીઓ
 ના ટાળાઉપર આંખો લાકું સુકીએ તો મરી જાય અને
 બુકો કરીને વેરીયે તો તેઓ ખામ જાય માટે ધીરે ધીરે
 સુધારે કરે પણ આ ફેકાણે વીચાર કરે. જોઈએ કે
 કીડી ફપી જે સ્ત્રીખામણ મહણ કરે એવી વસ્તીમાં તો એમ
 કરવું સાહે છે પણ જ્યાં ઉન્નત વીકારોથી બરેલા બુંડ ને
 વા સાક રેતા હોય અને બ્રાહ્મી નુકસાન કરતા હોય તેમ

દાન સૌર્યનીતી ભક્તી વણુ જન, કુળ બળ્યે માતાગી,^૧
 તનમન ધનથી સાચાશુર થઈ, કરે કૃધારા પ્રાણે;
 સજ્જન રહે હવે ના બાળે. રહેા. ૧૧

ઈશ્વર પ્રાર્થના,

વસંતતિલકા છંદ.

વંદું કૃપાકર પ્રભુ જગન્નાથ સાચા,
 એનાં બાલક તણી કર શુભ વાચા;
 થોડી મતી મુજ છતાં ધરે મોટિ હામ,
 હુરે વશી જગપતી કર પૂર્ણ કામ. ૧
 વાદ્મીક હિંસક કૃદો નહિ સત્ય ભાન,
 દાથી તનુજ વળિ નારદ હીણુ માન;
 તેઓ યથા રૂપિ રૂડા સત વીદવાન,
 તે તૂજ ભક્તિ રૂડિનું રૂળછે નિદાન. ૨
 એવું લહી શરણું હું દિન પ્રાણિ આપ્યો,
 સંસાર માહિ શુભ ભક્તિર સજ્જ બાપ્યો;

ને તો શસ્ત્ર વીના હઠાવાયજ નહી. કવી દલપતરામ કહેછે,
 શઠને તો શિક્ષા વિંમા, કદી ન આવે સ્થાન;
 કહો પશૂને કરગરી, તો ન તજે સોફાન. ૧
 રૂજનની જળ તો હરિ મગત, કાં વાતાં કાં શૂર;
 નૈતો રેજે વાંઝળી, માં ગૂમાવિશ નૂર. ૨

જૂઠા પ્રપંચ મુજને ન મમેજ કાંઈ,
 નીમગનધું ભગનમાં તજિને વડાઈ. ૩
 રે દીન નાથ જગતાત સહુથિ ખાયા,
 શીશીત વ્યર્થ ગરવો ધરિયેજ સોઠા;
 અત્તાનિયે કળકરે મનમાં કુલાય,
 દુઃખો લઈ નરકમાં બહુ કાળ બપ. ૪
 ધારયું બનેછ સહુ તારે જમણ માંછી,
 તહારા વિના નથિજ હાલવું પાનું ક્યાંહી;
 માટે કરેજ બયથી તુજ નીતિ બજી,
 ચાહુંજ હું જરણ તાહરે દીન પ્રાણી. ૫
 દેવેશ દાસ લલિલાણિ રૂપાણિ આપો,
 કર્યો રૂડાંજ કરતે સહુ ત્રીજા કાપો;
 પાપો અમાપ રિયથી નહિ મૂજ માપો,
 સૂઝાઈ આપિ શરણે કરિ દાસ થાપો. ૬

ઘેમરૂપી દુઃખની અળી હરવા વિષે

દેશ્વર પ્રાર્થના.

વિષ્ણુધ્વજદેવ હંદ.

પરમ પ્રીતથી, જીતંતી કરે,
 મન વિતી હવે, અલ્પ ઉચરે;

ભરિ નિધા સુ જો, દેશની બણી;
પ્રભુ વિદારરે જોમની અણી. ૧

મનિય આર્ય તો, દુઃખમાં કરે;
અતિ અનીતિમાં, રે અરે કરે,
મજિત છે ફના દેશની બણી;

પ્રભુ વિદારરે, જોમની અણી. ૨

સહ સુ રીતમાં, તો સજે નહીં,
દુખ અધાધ દે, સજ્જનો મહીં;
યતિ નથી દિનાનાથ માપણી;

પ્રભુ વિદાર એ, જોમની અણી. ૩

નવ પિછાનતા, મૂર્ખ કાયદા,
બહુ બતાવતા, જોયિ કાયદા;
તન વિથે તપે, એજ તાપણી,
પ્રભુ વિદાર એ, જોમની અણી. ૪

મમતમાં રહી, માર પામતાં;
કુમતિમાં કદી ના વિરામતાં;
છળકરી રહે, નીતિને હણી;

પ્રભુ નિવાર એ, જોમની અણી. ૫

અધ અતીશયો, ખૂણમાં થતાં;

---

૧ શાસ્ત્રોની ત્રીણી રીત નહિં સમજતાં જોમની વા-
તાનું અભીમાન રાખે છે.

અબળ પ્રાણીચો, ત્રાસ પામતાં;
 તું વિણ એમનો, અન્ય કો ધણી;
 પ્રભુ વિદારરે, બેમની અણી. ૬
 નિરખિ બલદુ, બર બકળે;
 મન વિતી સહુ, મન તો કળે;
 ઉચરતાં પચ્ચ, માં રહું અણી;
 પ્રભુ વિદારરે, બેમની અણી. ૭
 ગદગદીત થૈ, જામિયે અમે;
 અહુ વિચારતાં, મંનતો ભમે;
 દુઃખ ઉચારતાં, અંધ રાગણી;
 પ્રભુ નિવારીદે, બેમની અણી. ૮
 દિલ દયા ભરી, નીજ બદ્ધથી;
 જગપતી બચાવો, કુદ્દર્થી;
 રિત સુધારિ દો, જરે જરિણી;
 પ્રભુ વિદારરે, બેમની અણી. ૯

इश्वर शक्तोनी स्तुती.

રાગ કાલીંગડો.

દિનદયાળી સૂવરદાળી, સત્યમૂળ માતા;
 એ કર જોડી લાગું, ત્હારે પાયરેજ;
 આ જગમાંહી, ત્રિવિધ તાપ પીડે મુજ માતા;

- દર્શન તહારાં થકી, સૂખ થાયરેજી. ૧
- વીઘનની વીઘરણુ, મારણુ ફટ મહ માતા;
ભક્તને આપે તું, અભય દાનરેજી;
- પરણુ પાપી કેરાં પાપ, પ્રજળે મૂજ માતા;
ભાવથી જો ધરે, તારેં ધ્યાનરેજી. ૨
- ક્ષમા રૂપતું અનૂપ અરૂપ મૂજ માતા;
વીચને ચલાવે રૂડી રીતરેજી.
- શરણુ આઠ્યો સુખી થાય સદ્ય મુજ માતા;
સંગ્રામે મળેજી રૂડી જીતરેજી. ૩
- દૈવ મુની ગંધર્વો અનેક મૂજ માતા;
શુણુ તારો ગાતાં ન પામ્યા પારરેજી;
- નીત્ય નીત્ય નવી નવી લીલા મૂજ માતા;
ભવિષ્યનું ન થાય નીરધારરેજી. ૪
- એવી તું અખંડ બો પ્રચંડ મૂજ માતા;
જાણી આઠ્યો શીશુ તહારે શર્ણુરેજી;
- સાવધ તારી ભક્તી માંહી રહું મૂજ માતા;
ગણગારેં ના શૂખ દૂખ મર્ણુરેજી. ૫
- ભારીછે ભરંસો તારો જીર મૂજ માતા;
રાખીશ શેવક જન તણી લાજરેજી;
- ફટને કુકર્મીને હણીશ મૂજ માતા;
તારિશ પ્રપંચ નિધિમાં સત્ય ઝાઝરેજી. ૬

પળ પળના અપરાધ મારા થાય મૂજ માતા;
 ગણતાં તો ગણાયના અપારરેણુ;
 બાળક પર જો રીશ કરી કદી મૂજ માતા;
 પછી કરે કોણ તેની વહારેણુ. ૭
 પુત્રતા સદાનોછે અપરાધી મૂજ માતા;
 લેમારૂં પાળનાર પુંજરેણુ;
 હે કલ્યાણી માટે જાતું રોજ મૂજ માતા;
 પ્રલય કરજો મારા પાપ પુંજરેણુ;
 કુચ્છી યાત્રી સુચ્છી આપ મૂજ માતા;
 સંકટ વેળા યા પુંજી સારરેણુ;
 ભૂયો સુક્યો જીવ દરિયામાં પડ્યો મૂજ માતા;
 જીવંતા બાળકની ઝાલો બાંધરેણુ. ૮
 શુભ અશુભ હુંતો નહીં જાણું મૂજ માતા;
 કાલાવાલા કરિને જીતી યાગરેણુ;
 કર અનુગ્રહ કૃપા દૃષ્ટી કરી મૂજ માતા;
 નિલકંઠ તારા ભજનથી સુખ પાગરેણુ. ૯

શુદ્ધી પત્રક

—0—

આ પુસ્તક છપાવતાં અત્રે મને કેટલીક હરકત હોવાથી
અરાબર ખુદ જોવાયાં નથી તેથી આ શુદ્ધી પત્રક આપ્યું
છે, તેથી જૂલ સુધારી લેવી.

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪	૮	જાટ	ઝટ
૭	૨૦	નહોય	હોય
૧૧	૫	સત્તા	સત્ય
૧૩	૧૦	રતાપે	સંતાપે
૧૫	૩	અબર	અપર
૧૭	૧૪	સાસારી	સારી
૧૯	૪	તેઓના	તેઓના
૩૨	૧	પૂર	પુરા
૩૨	૭	અમથકી બને	અમ સુઓપરે
૩૩	૨	અહીં	અહી
૩૯	૧૮	અમ સુધારા	સ્ત્રી કેલવણી
૪૧	૧૬	બીગાડેલી	બિગડેલી
૪૬	ના	ના	ન
૪૯	૧૪	રતે	રીતે

૫૦	૫	યથા	યાય
૫૧	૪	ટગટગ	ટકટક
૫૩	૧૧	ના	નાજે
૫૩	૧૪	કલીકુ	કળિયુગ
૫૫	૧૪	સુપુજ્ય	સુ પુન્ય
૧૧	૧૫	જ્યા	રાજ્ય
૫૬	૧૧	કહેવત અહીં	કહેવત અહીં
૫૮	૨	કરાવિને	કરાવિલે
૫૯	૧૫	મહીંતે	મહીંશું
૫૯	૧૫ તથા ૧૬ વચ્ચે	૦	કયમ ના આખો
			મમૃત મીઠું કુખ
			તાં ના વહોરે
૬૦	૫	વહોરે	રહોરે
૬૦	૬	રહોરે	વહોરે
૬૩	૧૮	અમત્કારી	અમત્કાર
૬૩	૨૧	રમળ	રંમળ
૬૬	૧૬	કામાં	કાળાં

બાહર ખબર.

ગા ચોપડી નીચિનાં ઠેકાણાંઓમાંથી મળશે.

અમદાવાદ. અમદાવાદમાં ખાડીઆમાં અમરતલાલના
માહાદેવમાં હિતેશુ પ્રેસમાંથી.

ઈડર. સરકારી બંગલા પાસે અંબાજી માતા
વાળી ગલીમાં કવી નિલકંઠ જીવતરામ
પાસેથી.

એ રીતે જાપરના ઠેકાણાંઓથી આ પુસ્તક જેને જો-
ઈએ તેણે ક્રીમત તથા દેશાવર વાળાએ ૧ આનો ટપા-
લ અરચનો મોકલી મંગાવી લેવી.

કવિ નિલકંઠ જીવતરામ.
